

De regionale economie

2014

De regionale economie

2014

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
-	Nihil
-	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2013-2014	2013 tot en met 2014
2013/2014	Het gemiddelde over de jaren 2013 tot en met 2014
2013/'14	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2013 en eindigend in 2014
2011/'12-2013/'14	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2011/'12 tot en met 2013/'14

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Centraal Bureau voor de Statistiek
Ontwerp: Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

verkoop@cbs.nl
ISBN 978-90-357-2005-3
ISSN 1877-2773

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2015.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Inhoud

1. Inleiding 5

- 1.1 Over deze editie van de Regionale rekeningen 6
- 1.2 De Regionale rekeningen in het algemeen 7

2. Economische groei en investeringen 8

- 2.1 De economische ontwikkeling 9
- 2.2 Regionale investeringen in vaste activa 12
- 2.3 Conclusie 15

3. De arbeidsmarkt 16

- 3.1 Werkgelegenheid 17
- 3.2 Werkloosheid 18
- 3.3 Conclusie 19

4. De exportafhankelijkheid van regio's 20

- 4.1 Inleiding en methode 21
- 4.2 Export van goederen 22
- 4.3 Export van diensten 24
- 4.4 Wederuitvoer van goederen 25
- 4.5 Afhankelijkheid van de export per regio 26
- 4.6 Conclusie 28

5. Stedelijke en regionale dynamiek van vestigingen 29

- 5.1 Methode 30
- 5.2 Aantal vestigingen 31
- 5.3 Opheffingen van vestigingen 32
- 5.4 Oprichtingen van vestigingen 34
- 5.5 Conclusie 36

6. Regionale spreiding zzp'ers 38

- 6.1 Ontwikkeling van het aantal zzp'ers en de werkzame beroepsbevolking 39
- 6.2 Zzp'ers naar leeftijd en opleiding 41
- 6.3 Zzp'ers naar beroep 43
- 6.4 Zzp'ers naar sector 46
- 6.5 Conclusie 47

Bijlagen 48

- I Tabellen 49
- II Indeling bedrijfstakken en -klassen, gebaseerd op de SBI 2008 59
- III Indeling van COROP-gebieden naar provincie en landsdeel 60

Begrippen **62**

Technische toelichting **65**

Publicaties **67**

Medewerkers **68**

1.

Inleiding

Exclusief delfstoffenwinning groeide de Nederlandse economie in 2014 met 1,6 procent, na twee jaren van krimp. Inclusief delfstoffenwinning was de groei slechts 1,0 procent. Dit kwam door de verminderde aardgaswinning in Groningen vooral als gevolg van het productieplafond dat in 2014 is ingesteld. Inclusief delfstoffenwinning kromp het brp in 2014 daarom sterk in de provincie Groningen. Exclusief delfstoffenwinning was er in 2014 in alle provincies sprake van economische groei. In Friesland was de groei het laagst en in Flevoland het hoogst. De werkgelegenheid nam in alle provincies af, maar veel minder dan in 2013. De afname kwam vooral door de werknemers. Het aantal zelfstandigen bleef ook in 2014 groeien. In de ontwikkeling van de werkloosheid in 2014 waren er tussen de provincies geen opmerkelijke verschillen. De werkloosheid is sinds de crisis in 2008 overal opgelopen. In Flevoland was de werkloosheid in 2014 het hoogst en in Zeeland het laagst.

1.1 Over deze editie van de Regionale rekeningen

Tot nu toe waren de uitkomsten die in de publicatie De Regionale economie werden gepresenteerd uitsluitend afkomstig van de regionale rekeningen, die weer gebaseerd zijn op de nationale rekeningen. De nationale rekeningen vormen de boekhouding van de Nederlandse economie. In deze editie zijn er ook artikelen opgenomen met uitkomsten over de regionale economie die niet afkomstig zijn van de regionale rekeningen, en dus ook niet gebaseerd zijn op, of aansluiten op-, de nationale rekeningen. Dit zijn de hoofdstukken 4, 5 en 6. In hoofdstuk 4 is wel gebruik gemaakt van cijfers van de regionale rekeningen.

Eens in de zoveel jaar worden de nationale rekeningen gereviseerd, om aan te sluiten op de nieuwste economische inzichten en internationale afspraken en om nieuwe broninformatie te benutten. In 2014 is weer zo'n ingrijpende revisie afgerond, hetgeen zeer bepalend is geweest voor de onderhavige editie van de regionale rekeningen. De gereviseerde nationale rekeningen zijn doorgevoerd op het regionale niveau. In deze publicatie zijn de cijfers na revisie van de jaren 2010 tot en met 2014 beschikbaar. De regionale investeringen, die altijd al later beschikbaar kwamen dan de overige regionale economische statistieken, lopen op dit moment tot en met 2013. In het eerste kwartaal 2016 komen ook regionale tijdreeksen na revisie beschikbaar vanaf 1995.

In hoofdstuk 2 van deze editie wordt de regionale economische ontwikkeling in 2014 besproken en worden tevens conclusies getrokken over de hele beschikbare periode 2010–2014. In dit hoofdstuk worden ook uitkomsten van het bbp per inwoner gepresenteerd. Verder wordt de ontwikkeling van de investeringen besproken. Hierbij wordt ingegaan op de bedrijfstakken die de investeringen doen en het type investeringen. In hoofdstuk 3 wordt de arbeidsmarkt van de diverse provincies besproken. Er wordt ingegaan op de werkgelegenheidsontwikkeling in arbeidsjaren. De cijfers zijn ook uitgesplitst naar werknemers en zelfstandigen. In dit hoofdstuk komt verder de regionale werkloosheid aan de orde. De regionale verdeling van de huishoudinkomens zal pas na het afronden van deze publicatie gereedkomen. Hieraan is dan

ook geen tekst of tabel gewijd. Wel zijn deze cijfers beschikbaar op StatLine. Deze publicatie bevat, zoals hiervoor al gemeld, ook een aantal artikelen die gebaseerd zijn op andere bronnen dan de nationale rekeningen. In hoofdstuk 4 wordt de mate van exportafhankelijkheid van Nederlandse regio's geanalyseerd. Dit wordt gedaan door een schatting te maken van de toegevoegde waarde die een regio verkrijgt door bij te dragen aan de productie voor de Nederlandse export. In hoofdstuk 5 wordt onderzocht in hoeverre verschillen tussen de stedelijke en minder stedelijke gebieden groter worden in Nederland. Dit wordt gedaan door een vergelijking te maken tussen 2009 en 2014. In hoofdstuk 6 wordt de regionale spreiding van zzp'ers in Nederland geanalyseerd. Per provincie is de ontwikkeling en samenstelling van zzp'ers afgezet tegen die van de totale werkzame beroepsbevolking.

1.2 De Regionale rekeningen in het algemeen

De hoofdstukken 1 t/m 3 van deze publicatie zijn hoofdzakelijk gebaseerd op de regionale rekeningen.

De regionale rekeningen leveren regionale cijfers over de economische groei, het bruto binnenlands product (bbp), het bbp per hoofd van de bevolking, de werkgelegenheid, de verdeling van de toegevoegde waarde over de bedrijfstakken en de bijdrage van iedere bedrijfstak aan het bbp. Daarnaast bieden de regionale rekeningen gegevens over de investeringen per regio en de regionale inkomensverdeling per regio. De regionale gegevens zijn uitsluitend beschikbaar op jaarbasis. De regionale cijfers sluiten aan op de jaarcijfers van de nationale rekeningen. De gegevens over 2014 hebben, evenals die over 2013, een voorlopig karakter. Dit wordt in grafieken en tabellen aangeduid met een sterretje achter het jaartal. De gegevens over de investeringen in vaste activa lopen tot en met 2013. Alle gegevens van de regionale rekeningen zijn opgenomen in de CBS database StatLine, onder thema Macro-economie\Nationale rekeningen\Overige rekeningen\Regio. Deze is toegankelijk via de CBS website www.cbs.nl.

2.

Economische groei en investeringsen

In dit hoofdstuk worden de regionale economische ontwikkelingen in 2014 en de investeringen uiteengezet. In paragraaf 2.1 wordt de groei van het bruto regionaal product (brp) van de provincies, diverse regio's en de vier grote steden besproken. Ook wordt ingegaan op het brp per hoofd van de bevolking en de productiestructuur van de provincies. In paragraaf 2.2 wordt de regionale ontwikkeling van de investeringen in vaste activa in 2013 geanalyseerd.

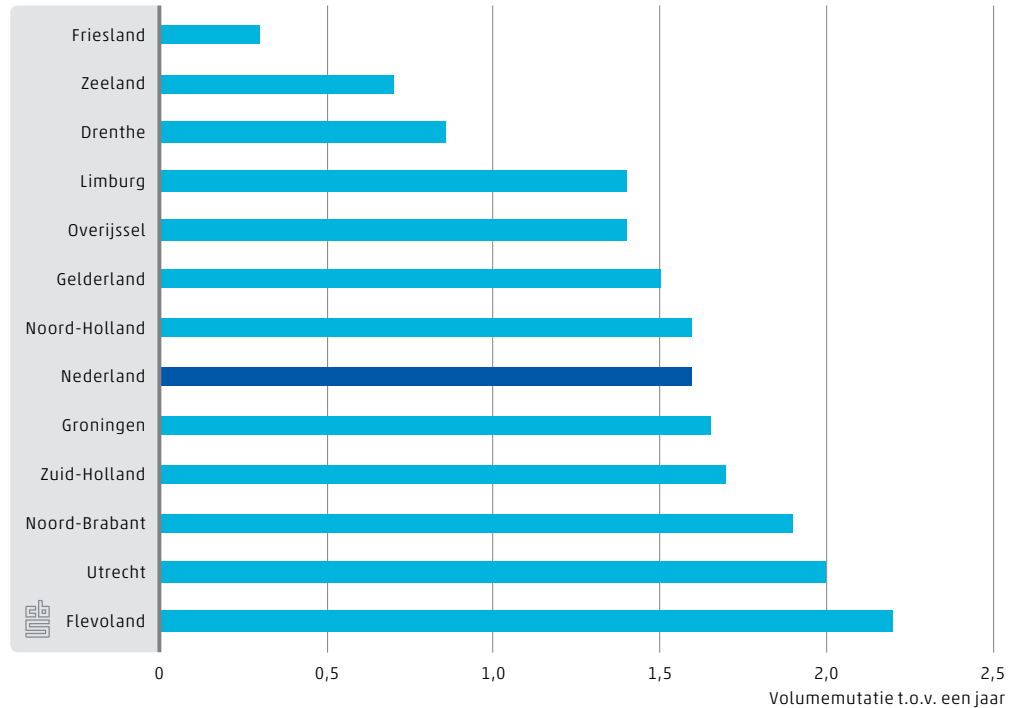
2.1 De economische ontwikkeling

Exclusief delfstoffenwinning groeide de Nederlandse economie in 2014 met 1,6 procent, na twee jaren van krimp. Inclusief delfstoffenwinning was de groei slechts 1,0 procent. Dit komt door de verminderde aardgaswinning in Groningen vooral als gevolg van het productieplafond dat in 2014 is ingesteld. Door de toegenomen aandacht voor de risico's van aardbevingen is de gaswinning in Groningen voor dat jaar teruggebracht tot 42,5 miljard m³. In 2013 werd er nog 53,9 miljard m³ gewonnen. Om de vergelijkingen niet door het gaseffect te laten verstoren, worden in de regionale vergelijking hieronder de cijfers exclusief delfstoffenwinning besproken.

Exclusief delfstoffenwinning was er in 2014 in alle provincies sprake van economische groei. In Friesland was de groei met 0,3 procent het laagst. Flevoland daarentegen deed het opmerkelijk goed. Daar werd de krimp van 1,5 procent in 2013 omgezet in een groei van 2,2 procent ten opzichte van een jaar eerder. De oververtegenwoordiging van autoleasebedrijven in deze provincie is voor het grootste deel verantwoordelijk voor de sterke groei. In de provincie Groningen lag de groei met 1,7 procent iets hoger dan het landelijk gemiddelde. Inclusief delfstoffenwinning daalde het brp flink in Groningen sterk (8,8 procent). Vooral de regio Overig Groningen werd getroffen door de verminderde aardgaswinning. Hier daalde het brp met meer dan 10 procent.

Van de vier grote steden was in het stadsgewest Utrecht de groei met 2,1 procent het hoogst. De andere drie grote steden (Amsterdam, Rotterdam en Den Haag) zaten vrijwel op het landelijk gemiddelde (1,6 procent). Kijken we dieper in de provincies, naar Corop(-plus-)gebieden, dan valt op dat in Zuidwest-Friesland de economie fors groeide; met bijna 18 procent. Dit komt echter voor een groot deel door een gemeentelijke herindeling. Door deze grenswijziging zijn enkele economische activiteiten van een andere regio toegerekend aan Zuidwest-Friesland. De hoge economische groei in deze regio komt dus niet door een toename van economische activiteiten.

2.1.1 Bbp, 2014*¹⁾

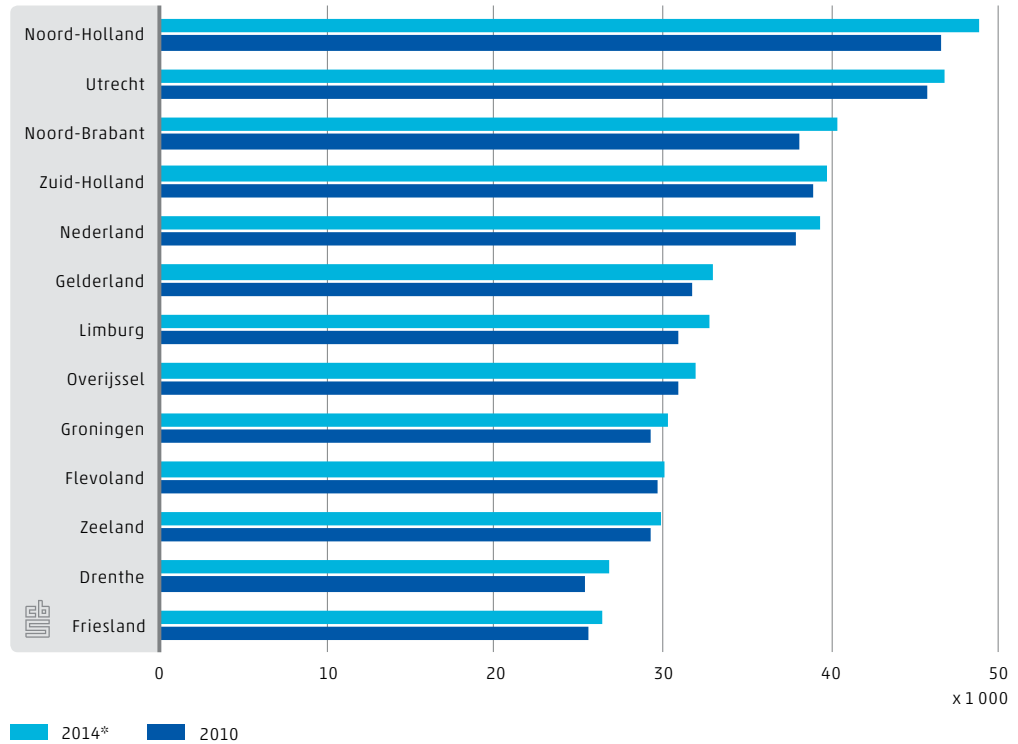
¹⁾ Exclusief delfstoffenwinning.
Bron: CBS, regionale rekeningen.

Bbp per hoofd van de bevolking

In 2014 bedroeg het bbp per hoofd van de bevolking in Nederland 38 duizend euro. In de provincies Noord-Holland, Utrecht, Noord-Brabant en Zuid-Holland lag het brp per hoofd boven het landelijk gemiddelde. In de noordelijke provincies Friesland en Drenthe was het brp per hoofd met ongeveer 25 duizend euro het laagst.

In de periode 2010–2014 is het bbp per hoofd in Nederland met ruim 3,7 procent gegroeid. Het bbp per hoofd is in de provincie Noord-Brabant met 6,3 procent het meest gegroeid en in Flevoland het minst (1,9 procent). Opvallend is dat ondanks een sterke groei in de periode 2010–2014 (5,7 procent), was het brp per hoofd in Drenthe in 2014 nog steeds het laagst. In de welvarende provincies Utrecht en Zuid-Holland was de groei van het bbp per hoofd ook onder het landelijk gemiddelde. In de provincie Groningen groeide het bbp per hoofd met 3 procent. Inclusief delfstoffenwinning kromp het bbp per hoofd echter met 0,6 procent in bovengenoemde periode. Zoals eerder al is uitgelegd is de winning van aardgas van groot belang voor de economische ontwikkeling in Groningen.

2.1.2 Bbp per inwoner*¹⁾

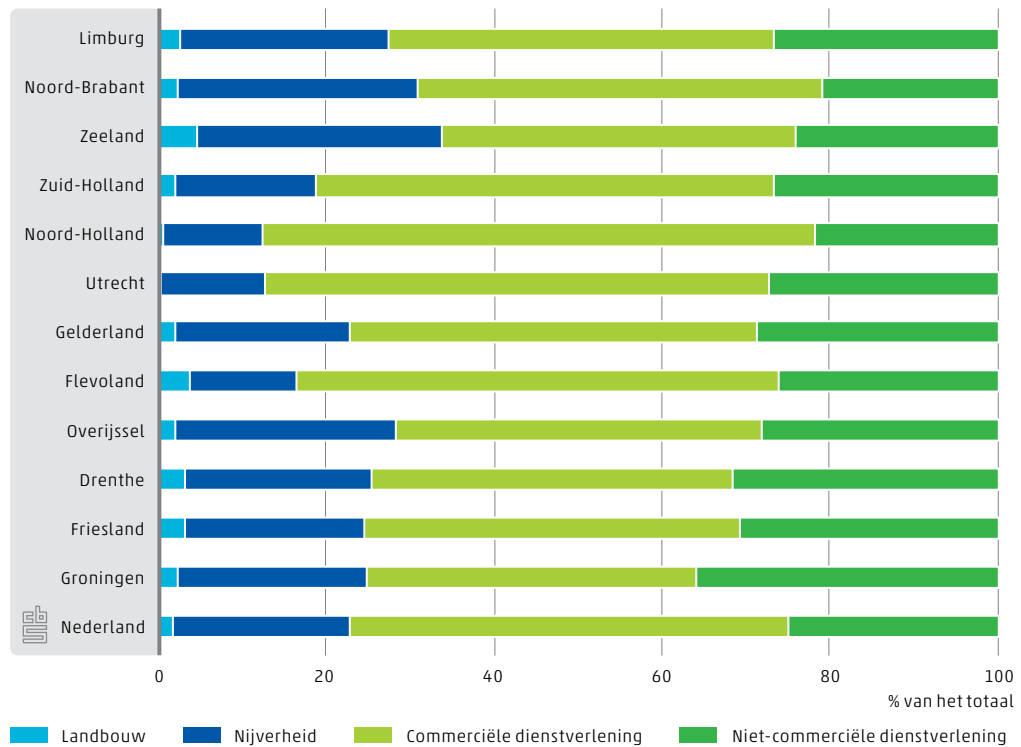

¹⁾ Exclusief delfstoffenwinning.
Bron: CBS, regionale rekeningen.

Productiestructuur provincies

De dienstensector speelt een belangrijke rol in de Nederlandse economie. Alle diensten samen zorgden in 2014 voor 76 procent van de toegevoegde waarde. In de provincies Noord-Holland en Utrecht zijn de banken en financiële instellingen oververtegenwoordigd in de commerciële dienstverlening. Daarentegen zijn de industriële activiteiten in de hierboven genoemde provincies procentueel gezien relatief laag. In Groningen neemt de nijverheid meer dan 52 procent van de toegevoegde waarde voor zijn rekening. Als de delfstoffenwinning buiten beschouwing wordt gelaten dan halveert de toegevoegde waarde. Het aandeel in de commerciële dienstverlening van de provincie Groningen is maar de helft van wat in de provincie Gelderland wordt gegenereerd. De productiestructuur van de provincies kent onderlinge verschillen, maar wijzigen nauwelijks door de jaren heen.

2.1.3 Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen), 2014*¹⁾

2.2 Regionale investeringen in vaste activa

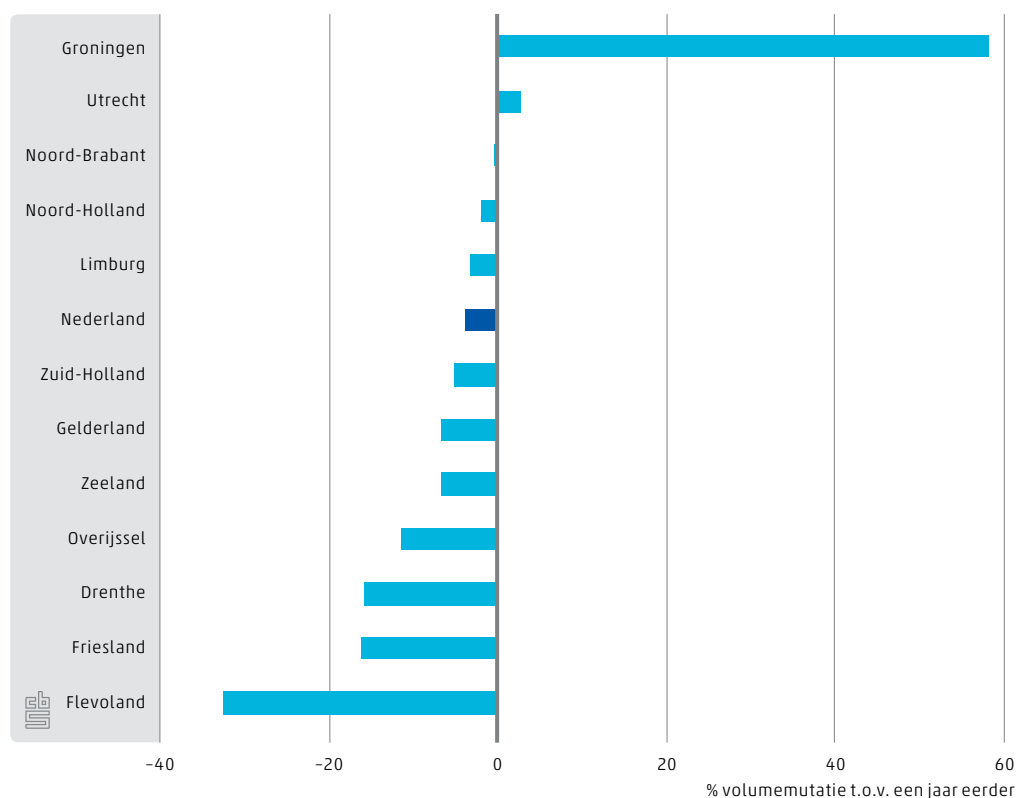
In deze paragraaf wordt de regionale ontwikkeling van de investeringen in vaste activa over 2013 uiteengezet. Bij investeringen in vaste activa gaat het om materiële en immateriële activa zoals gebouwen, vervoermiddelen, machines, computers, software en minerale exploratie. In verband met de revisie van de nationale rekeningen zijn op dit moment alleen gereviseerde regionale investeringscijfers van 2010 t/m 2013 beschikbaar.

Investeringscijfers per regio

In 2013 bedroegen de totale Nederlandse investeringen in vaste activa bijna 120 miljard euro. Dit is een krimp van 4,0 procent ten opzichte van 2012. Behalve in de provincies Groningen en Utrecht krompen de investeringen in 2013 in elke provincie. In de provincie Groningen groeiden de investeringen sterk (58 procent). De investeringsgroei in Groningen kwam door hoge investeringen in machines en installaties, en grond-, weg- en waterbouwkundige werken (GWW). Vooral bedrijven die gericht zijn op de productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde lucht kenden in Groningen een hoge investeringsgroei. Dit kwam door een relatief hoge

aardgasproductie in 2013. In Utrecht groeiden de investeringen met 2,7 procent. Deze groei kwam volledig door hogere investeringen in bedrijfsgebouwen en GWW-werken. In de provincie Flevoland daalden de investeringen sterk (32,6 procent). In deze provincie werd respectievelijk 40 procent en 75 procent minder geïnvesteerd in vervoermiddelen en GWW-werken. In de provincies Friesland, Drenthe en Overijssel was de krimp ook sterk (tussen 10 en 16 procent).

2.2.1 Investerings in vaste activa per provincie, 2013*

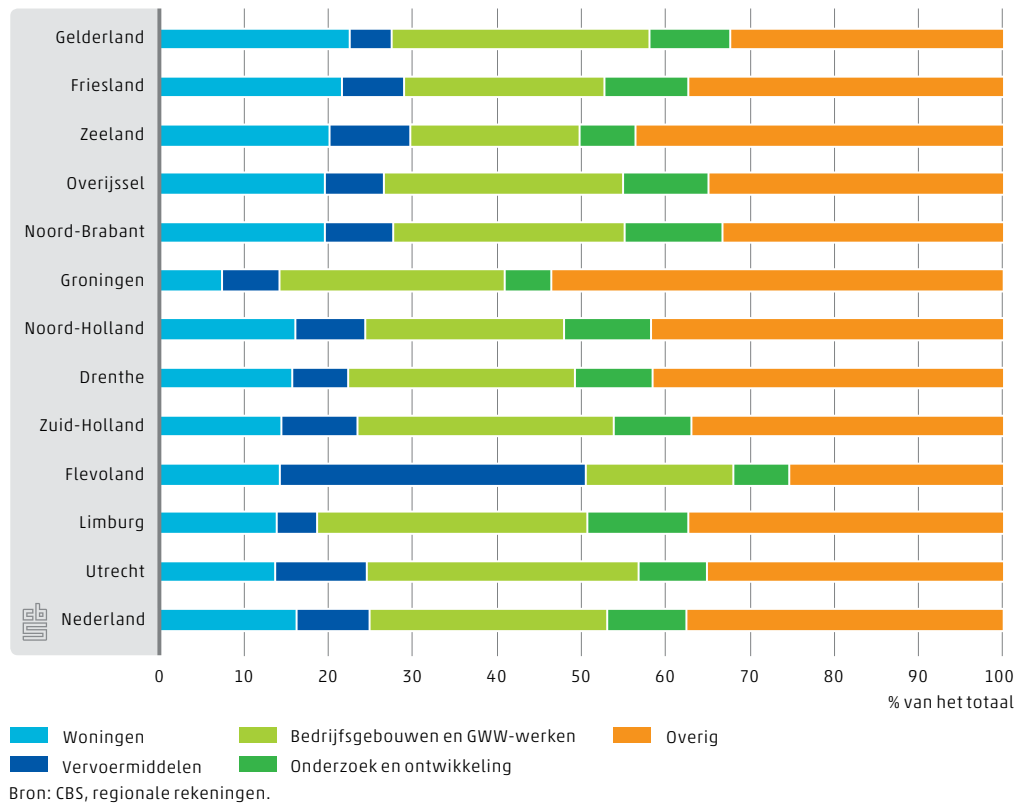

Bron: CBS, regionale rekeningen.

Investerings naar type

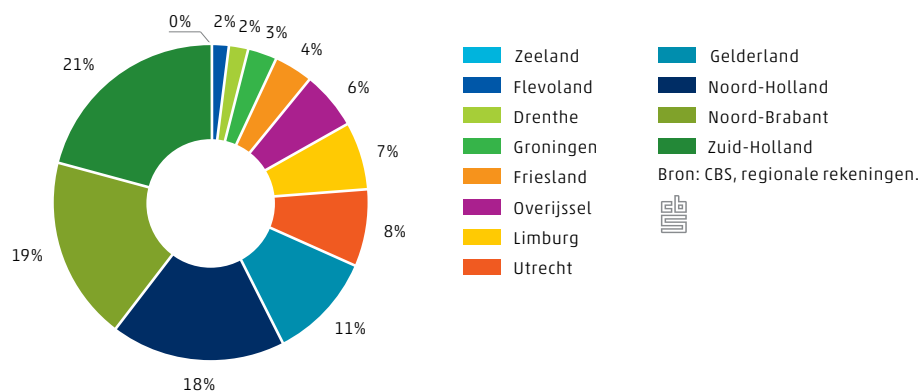
In 2013 vonden in Nederland meer dan een kwart (ongeveer 28 procent) van de investeringen plaats in bedrijfsgebouwen en GWW. In de provincies Overijssel, Gelderland, Utrecht, Zuid-Holland en Limburg lagen de investeringen in deze typen hoger dan in Nederland. De investeringen in woningen omvatten in 2013 ongeveer 17 procent van het totaal. Dit is aanzienlijk lager dan in de jaren daarvoor. In 2008 ging nog 27 procent van de totale investeringen naar woningen. In de provincie Gelderland was in 2013 het aandeel van de investeringen in woningen het grootst (ongeveer 23 procent) en in Groningen het laagst (7 procent). De provincie Flevoland investeerde met ongeveer 36 procent het meest in vervoermiddelen. Dit komt doordat in Flevoland investeringen worden gedomineerd door de aanwezigheid van leasebedrijven.

2.2.2 Investerings in vaste activa naar type, 2013*

In 2013 bedroegen de totale Nederlandse investeringen in onderzoek en ontwikkeling ruim 11 miljard euro. Met een aandeel van 38 procent in de totale investeringen in onderzoek en ontwikkeling (4,4 miljard euro), is de industriële sector de drijvende kracht achter de technologie en innovatie in Nederland. Binnen de industrie investeerde de sector chemie in 2013 het meest in onderzoek en ontwikkeling (ongeveer 20 procent). De provincie Zuid-Holland had het grootste aandeel in de investeringen in onderzoek en ontwikkeling. Meer dan een vijfde van dit type investeringen werd in deze provincie gerealiseerd. De provincies Noord-Brabant (19 procent) en Noord-Holland (18 procent) volgden Zuid Holland op de voet.

2.2.3 Investerings in onderzoek en ontwikkeling, 2013*

2.3 Conclusie

Exclusief delfstoffenwinning groeide de economie in 2014 in alle provincies. In Flevoland was de groei het hoogst en in Friesland het laagst. Van de vier grote steden presteerde stadsgewest Utrecht het in 2014 het best. De verminderde aardgaswinning in Groningen had een groot negatief effect op de economische groei in Groningen.

In de provincies Noord-Holland, Utrecht, Noord-Brabant en Zuid-Holland lag het brp per hoofd in 2014 boven het landelijk gemiddelde. In de welvarende provincies Utrecht en Zuid-Holland was de groei van het brp per hoofd tussen 2010 en 2014 echter matig. Ook in 2014 lag het brp per hoofd in de noordelijke provincies op een relatief laag niveau. In Drenthe groeide het bbp hoofd tussen 2010 en 2014 wel sterk.

Als wordt gekeken naar de productiestructuur van de provincies dan blijkt dat de provincies Noord-Holland en Utrecht oververtegenwoordigd zijn in de commerciële dienstverlening. Daarentegen zijn de industriële activiteiten in de hierboven genoemde provincies procentueel gezien laag. In Groningen neemt de nijverheid inclusief gaswinning meer dan 52 procent van de toegevoegde waarde voor zijn rekening.

Behalve in de provincies Groningen en Utrecht, krompen de investeringen in 2013 in elke provincie. Als wordt gekeken naar de type investeringen dan blijkt dat de investeringen in bedrijfsgebouwen en GWW in de provincies Overijssel, Gelderland, Utrecht, Zuid-Holland en Limburg in 2013 relatief hoog waren. In de provincie Gelderland was het aandeel van de investeringen in woningen het grootst en in Groningen het laagst. De provincie Flevoland investeert door de dominantie van leasebedrijven het meest in vervoermiddelen. In de provincie Zuid-Holland werd in 2013 relatief het meest in onderzoek en ontwikkeling geïnvesteerd en in de provincie Zeeland het minst.

3.

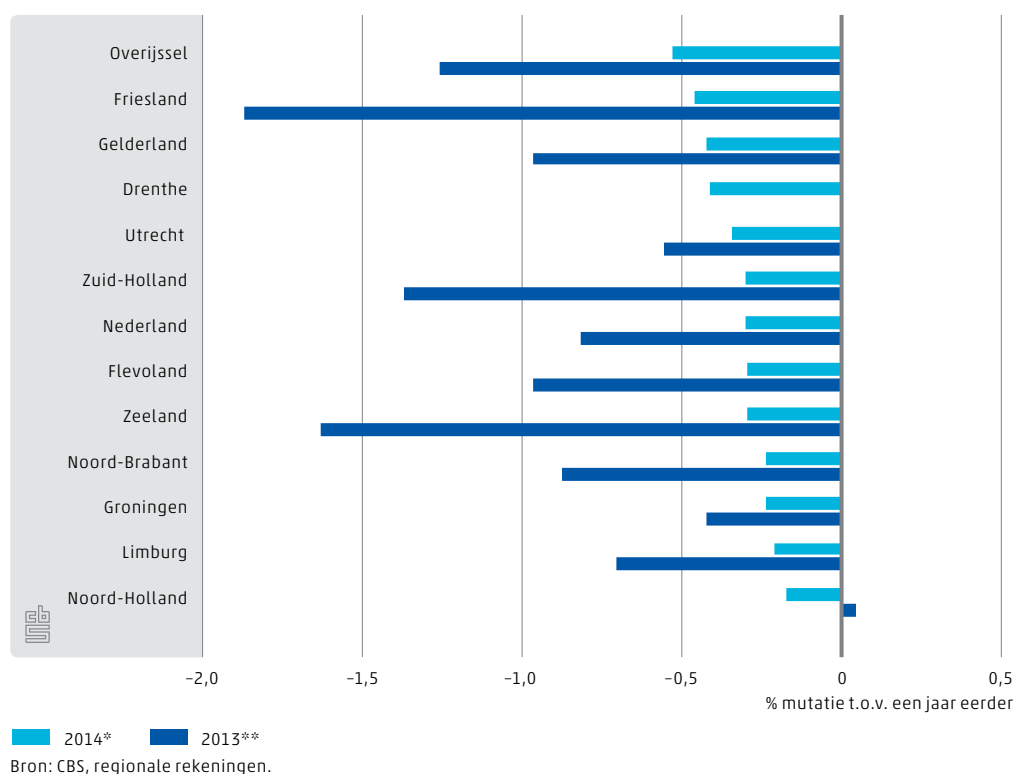
De arbeidsmarkt

In dit hoofdstuk wordt de arbeidsmarkt van de diverse provincies en de grote steden besproken. Er wordt ingegaan op de werkgelegenheidsontwikkeling en de ontwikkeling van de werkloosheid. De ontwikkelingen in de provincies worden afgezet tegen die in Nederland als geheel.

3.1 Werkgelegenheid

In 2014 groeide de Nederlandse economie met 1,0 procent. Hierdoor was de krimp van de werkgelegenheid per saldo veel geringer dan in de voorgaande twee jaar. Het aantal gewerkte arbeidsjaren van werkzame personen nam in 2014 af met 21 duizend ten opzichte van een jaar eerder, in 2013 was de afname nog 57 duizend. In het tweede en derde kwartaal van 2014 gingen meer mensen aan het werk en daalde de werkloosheid flink. In de laatste maanden van het jaar nam de werkloosheid echter weer licht toe, doordat meer mensen zich aanboden op de arbeidsmarkt. Daardoor was zowel het aantal als het percentage werklozen gemiddeld gelijk aan 2013. De werkgelegenheid liep in 2014 net als in voorgaande jaren het sterkst terug in de bouwnijverheid en de zorg.

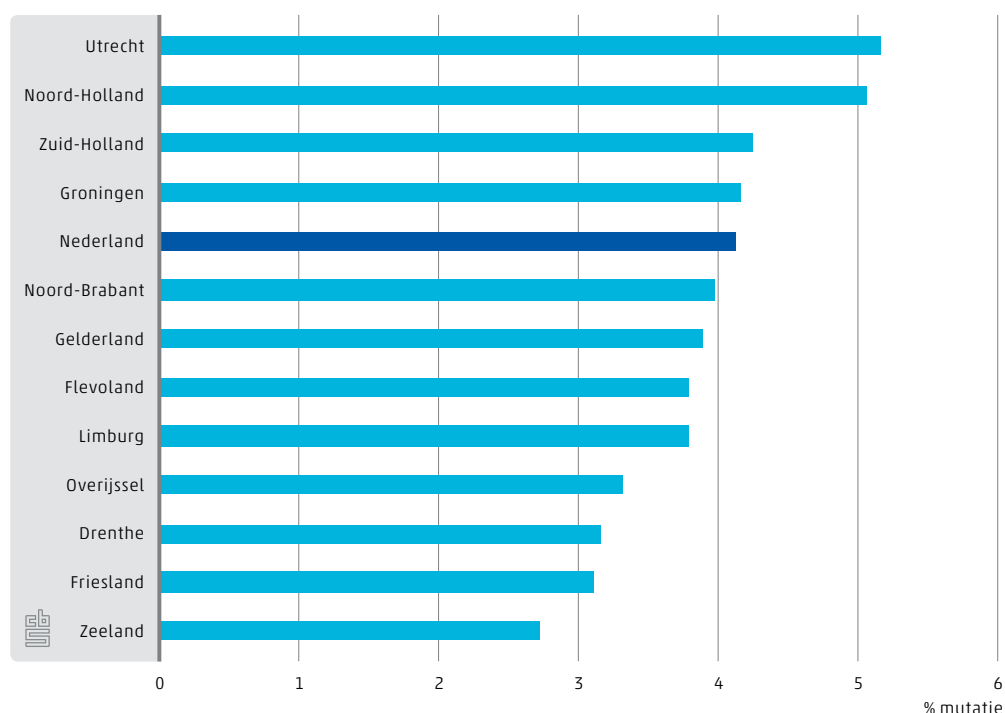
3.1.1 Arbeidsvolume werkzame personen

In lijn met de ontwikkeling in Nederland daalde de werkgelegenheid in 2014 in alle provincies, maar veel minder dan in 2013. Vooral in de provincies Zeeland, Friesland en Zuid-Holland was de krimp veel lager dan in 2013. De werkgelegenheidsafname betrof uitsluitend werknemers, want bij de zelfstandigen nam de werkgelegenheid juist toe. Hiermee zette een al langer bestaande trend door. Vooral in de provincie Utrecht

en Noord-Holland neemt het aantal zelfstandigen flink toe (zie hoofdstuk 6 *Regionale spreiding zzp'ers*).

3.1.2 Arbeidsvolume zelfstandigen, 2012-2014*

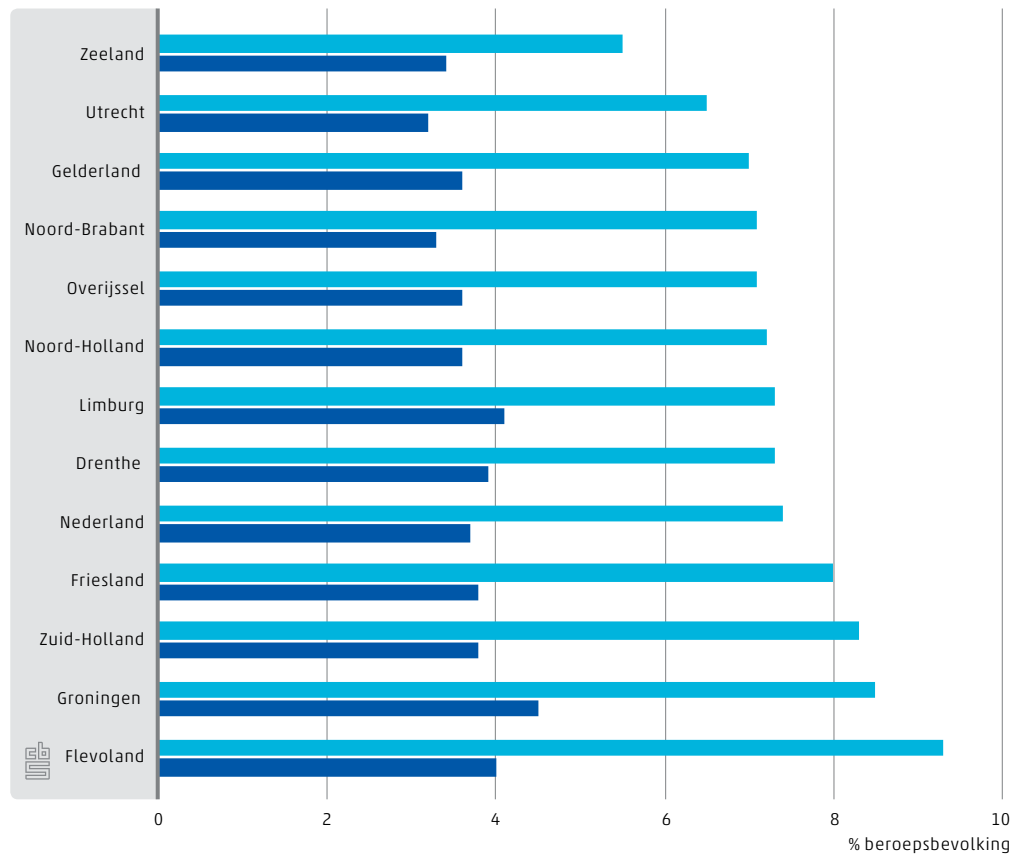
Bron: CBS, regionale rekeningen.

3.2 Werkloosheid

In 2014 is de werkloosheid in Nederland met 7,4 procent van de beroepsbevolking min of meer stabiel gebleven. Tussen de provincies waren er geen opmerkelijke verschillen in de ontwikkeling. In Flevoland was de werkloosheid met 9,3 procent in 2014 het hoogst. De werkloosheid is in de crisisperiode in deze provincie ook het sterkst opgelopen, terwijl Flevoland in de afgelopen jaren een relatief hoge economische groei kende. Naast Flevoland lag ook in Groningen, Friesland en Zuid-Holland de werkloosheid boven het landelijke gemiddelde. Dit zijn ook de provincies waar de werkloosheid in de crisisperiode sterker is opgelopen dan in de rest van de provincies.

In Zeeland was de werkloosheid met 5,5 procent in 2014 relatief laag. Hier nemen de landbouw, visserij en de hieraan gerelateerde industrieën een vooraanstaande plaats in en deze zijn relatief ongevoelig voor conjuncturele schommelingen. Daarnaast doet de chemische industrie het hier onverminderd goed. Ook is de vergrijzing in Zeeland al verder voortgeschreden dan in de meeste andere provincies. Dat een grote groep ouderen jaarlijks de pensioengerechtigde leeftijd bereikt, heeft een drukkend effect op de werkloosheid. Het werkloosheidspercentage wordt immers uitgedrukt als aandeel in de beroepsbevolking. Zeeland komt ook voor in het Europese rijtje met gebieden waar de laagste werkloosheid heerst.

3.2.2 Werkloosheid

Bron: CBS, Enquête beroepsbevolking.

3.3 Conclusie

In lijn met de ontwikkeling in Nederland daalde de werkgelegenheid in 2014 in alle provincies. De krimp was echter overal lager in 2013. In de provincies Overijssel en Friesland daalde de werkgelegenheid het meest en in Noord-Holland en Groningen het minst. Omdat het aantal zelfstandigen stijgt, kwam de werkgelegenheidsafname volledig door een afname bij de werknemers. Vooral in de provincie Utrecht en Noord-Holland neemt het aantal zelfstandigen flink toe.

De werkloosheid is in 2014 met 7,4 procent van de beroepsbevolking min of meer stabiel gebleven. Tussen de provincies waren er geen opmerkelijke ontwikkelingen. In Flevoland, Groningen, Friesland en Zuid-Holland lag de werkloosheid boven het landelijke gemiddelde en is in de crisisperiode ook het sterkst opgelopen. In Zeeland was de werkloosheid in 2014 met minder dan 6 procent relatief laag.

4.

De export-

afhankelijkheid

van regio's

In dit artikel wordt de mate van exportafhankelijkheid van Nederlandse regio's geanalyseerd. Dit wordt gedaan door een schatting te maken van de toegevoegde waarde die een regio verkrijgt door bij te dragen aan de productie voor de Nederlandse export. Allereerst wordt in paragraaf 4.1 de gebruikte methode uitgelegd. In paragraaf 4.2 wordt de export van goederen behandeld. Vervolgens komen in paragraaf 4.3 de export van diensten, en in paragraaf 4.4 de wederuitvoer aan bod. In paragraaf 4.5 wordt een analyse gemaakt van de afhankelijkheid van diverse regio's van de export. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie.

4.1 Inleiding en methode

Het belang van internationale handel is voor de Nederlandse economie altijd groot geweest. De afgelopen jaren was de export gemeten in toegevoegde waarde goed voor een derde van de economie. Daarnaast is een derde van de Nederlandse werkgelegenheid te danken aan de export (Lemmers, 2015).

Tussen de regio's zijn er echter verschillen in de mate van exportafhankelijkheid. De verschillen vinden hun oorsprong in de structuur van de economie. Daarnaast spelen de geografische ligging en de aanwezigheid van infrastructuur zoals een lucht- of zeehaven een rol. Regionale verschillen in de mate van exportafhankelijkheid betekenen dat een verandering in de export voor de ene regio veel meer gevolgen kan hebben voor de regionale economische ontwikkeling dan voor de andere. Een hoge afhankelijkheid van export betekent dat een regio zal profiteren van een groeiende export en – het spiegelbeeld – dat als de export afneemt dit een negatieve invloed heeft op de groei van de economie in de regio. Dit was te zien in 2009 toen de export ten opzichte van 2008 met 8 procent afnam door de economische crisis. De Nederlandse economie kromp in dat jaar met 3,7 procent. In regio's waar de exportafhankelijkheid groot is, was de economische krimp doorgaans hoger dan gemiddeld.

De exportafhankelijkheid van Nederlandse regio's kan worden bepaald door een schatting te maken van de hoeveelheid toegevoegde waarde die een regio verkrijgt door bij te dragen aan de productie voor de export. Een manier om dit te doen is door middel van de 'waardeketen-methode' (Smit et al., 2013). Deze methode gaat ervan uit dat het finale product het resultaat is van een serie intermediaire stappen en elke stap toegevoegde waarde creëert. Het exporterende bedrijf maakt doorgaans gebruik van leveringen uit andere sectoren en/of andere regio's. Dit betekent dat ook regio's waar productie plaatsvindt die pas later in de productieketen wordt geëxporteerd, verdienen aan de export. Als bijvoorbeeld een bedrijf in Noordoost-Noord-Brabant voedingsmiddelen exporteert, verdienen daar ook de toeleverende boeren aan die in andere delen van Nederland hun bedrijf hebben; het reclamebureau dat wellicht in Amsterdam is gevestigd en de accountant in Zuidoost-Noord-Brabant die het bedrijf adviseert. Door al deze informatie te combineren kan worden geschat wat er in de keten wordt verdiend aan goederen en diensten die uiteindelijk worden geëxporteerd. Door de toegevoegde waarde uit goederen en diensten voor de export op te tellen ontstaat de toegevoegde waarde die wordt verdiend door de export. Door dit bedrag te relateren aan de totale toegevoegde waarde van een regio, wordt zichtbaar in hoeverre een regio afhankelijk is van de export.

De export van goederen bestaat voor een deel uit wederuitvoer. Van wederuitvoer is sprake als goederen eerst worden ingevoerd en vervolgens, na hoogstens een kleine bewerking te hebben ondergaan, weer worden uitgevoerd. De toegevoegde waarde uit de wederuitvoer wordt niet via de 'waardeketen-methode' berekend, maar door aan te nemen dat aan iedere euro wederuitvoer gemiddeld 10 eurocent wordt verdiend (Lemmers et al., 2015).

Waardeketen-methode

Uit de Regionale Rekeningen is per regio bekend hoeveel toegevoegde waarde in een bepaalde bedrijfstak wordt gecreëerd. Voor het inzichtelijk maken van de waardeketen wordt gebruik gemaakt van de input-output-tabellen van Nationale rekeningen. Daaruit valt af te leiden hoeveel bedrijfstakken onderling aan elkaar leveren en welk deel van de productie geëxporteerd wordt. Met de combinatie van deze gegevens kan worden geschat wat er in de keten wordt verdiend aan goederen en diensten die uiteindelijk worden geëxporteerd. Er wordt aangenomen dat als in een bedrijfstak een bepaald percentage van de totale productie uiteindelijk wordt verwerkt in de export, dit percentage in elke regio van toepassing is. Als bijvoorbeeld in de voedingsmiddelen-industrie 50 procent van de productie bestemd is voor de export, wordt er vanuit gegaan dat dit geldt in elke regio waar voedingsmiddelenindustrie is gevestigd. Meer informatie over deze methode is te vinden in Smit et al. (2013).

4.2 Export van goederen

In 2013 exporteerde Nederland voor 429 miljard euro aan goederen. De waardeketen-methode omvat meer dan de directe export; ook de indirecte export is van belang. De toegevoegde waarde die met de export van goederen wordt gecreëerd, vindt immers plaats in de hele keten die wordt doorlopen alvorens het product daadwerkelijk wordt geëxporteerd. De sector waar absoluut gezien de meeste toegevoegde waarde uit goederenexport wordt gecreëerd is de groothandel. Ook in de winning van aardolie/aardgas, de detailhandel, de landbouw, de voedingsmiddelenindustrie en de chemische industrie is de toegevoegde waarde uit export groot. In de top tien van bedrijfstakken die verdienen aan de export van goederen staan ook de sector 'uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling' en het bankwezen. Deze bedrijfstakken exporteren zelf geen goederen, maar verdienen wel aan de bedrijven die goederen maken voor de export. Zij zijn een duidelijk voorbeeld van hoe de export van goederen ook tot toegevoegde waarde kan leiden in andere bedrijfstakken.

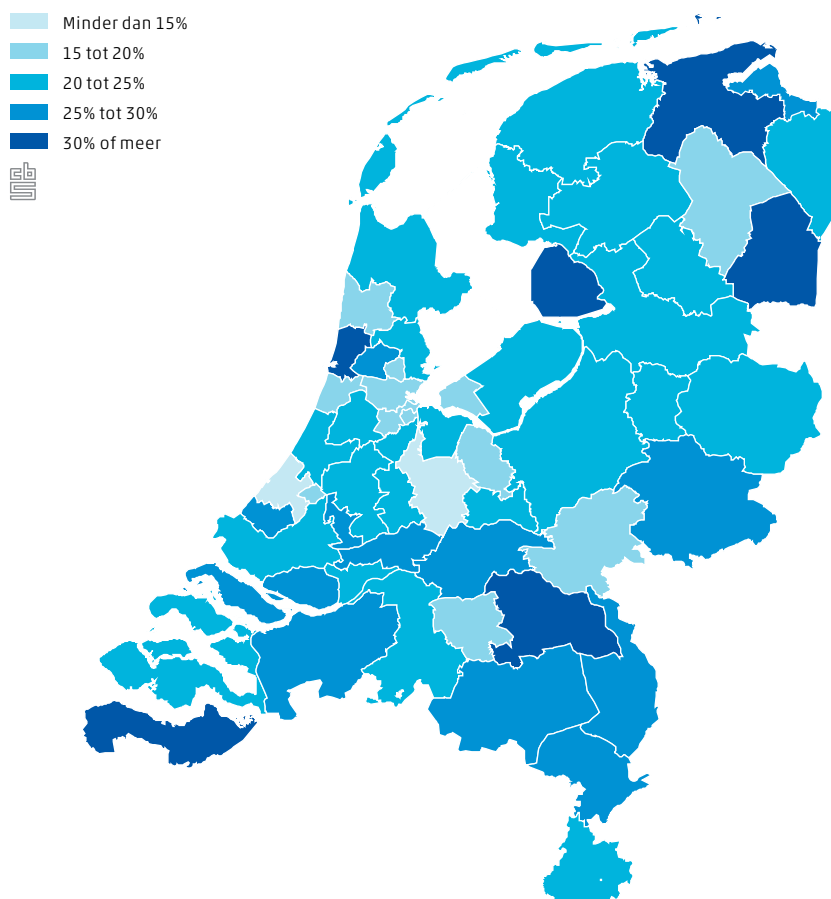
Absoluut gezien wordt de meeste toegevoegde waarde als gevolg van de export van goederen gerealiseerd in de COROP-gebieden Overig Groningen, Rijnmond, Zuidoost-Noord-Brabant, Amsterdam en West-Noord-Brabant.

In figuur 4.2.1 is voor de 50 COROP-plusgebieden zichtbaar hoe groot het aandeel van de toegevoegde waarde uit goederenexport is in de totale toegevoegde waarde in die regio, met andere woorden hoe belangrijk de goederenexport voor de desbetreffende

regio is. Ook hier is Overig Groningen koploper, omdat 45 procent van de toegevoegde waarde wordt gerealiseerd door export van goederen. Het merendeel wordt veroorzaakt door de winning van aardolie/aardgas in het noorden van het land. Dit is hier 82 procent van de toegevoegde waarde van de export van goederen. Ook Zeeuws-Vlaanderen is belangrijk met een aanzienlijke chemische industrie, landbouwsector en groothandel. Al deze sectoren zijn verweven met de export. Andere regio's met een groot belang in de export van goederen zijn Overig Noordoost-Noord-Brabant (farmaceutische en voedingsmiddelenindustrie, groothandel, landbouw en machine-industrie), Noordoost-polder en Urk (landbouw en groothandel), Zuidoost-Drenthe (landbouw, aardolie/aardgas, chemische industrie en groothandel) en IJmond (basismetaleindustrie en groothandel). In al deze gebieden wordt ruim 30 procent van de toegevoegde waarde verdiend aan de export van goederen.

COROP-gebieden die ongeveer 15 procent van hun toegevoegde waarde behalen uit de export van goederen zijn Amsterdam, Agglomeratie Haarlem, Stadsgewest Utrecht en Agglomeratie 's-Gravenhage (exclusief Zoetermeer). Dit zijn grote stedelijke gebieden, waar vooral veel bedrijven in de dienstensector zijn gevestigd.

4.2.1 Aandeel van de toegevoegde waarde uit export van goederen in de totale toegevoegde waarde van de regio, 2013*

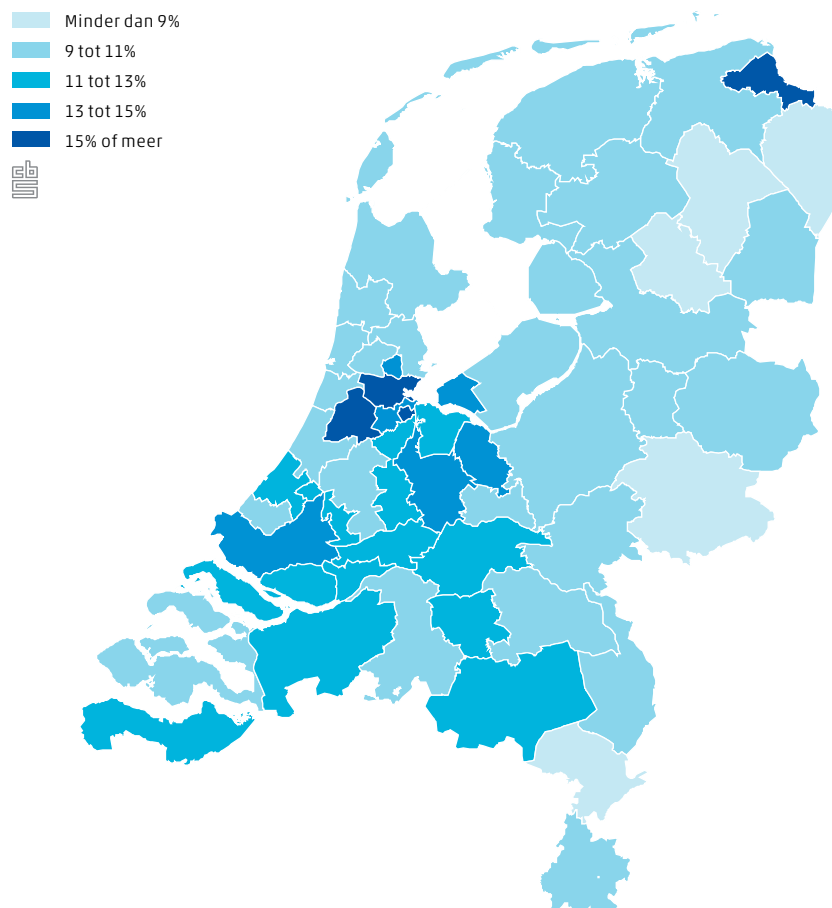

4.3 Export van diensten

In 2013 bedroeg de export van diensten 109 miljard euro. Ook hier is er sprake van een waardeketen. Zo zal bijvoorbeeld een forse export van vervoersdiensten ook orders met zich meebrengen in de transportmiddelenindustrie. De bedrijfstak waar de meeste toegevoegde waarde wordt gecreëerd door de export van diensten is het bankwezen. Deze sector stond ook bij de export van goederen al in de top tien. Andere sectoren die profiteren van de export van diensten zijn holdings, groothandel, IT-dienstverlening, opslag en dienstverlening voor vervoer, vervoer over land, winning van aardolie/aardgas en uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling.

Absoluut gezien wordt de meeste toegevoegde waarde als gevolg van de export van diensten gerealiseerd in de COROP-gebieden Amsterdam, Rijnmond, Stadsgebied Utrecht en Haarlemmermeer en omgeving.

4.3.1 Aandeel van de toegevoegde waarde uit export van diensten in de totale toegevoegde waarde van de regio, 2013*

In figuur 4.3.1 is te zien welke regio's een relatief hoge toegevoegde waarde als gevolg van de export van diensten kennen. Bovenaan staat Haarlemmermeer en omgeving. De nationale luchthaven Schiphol is van groot belang voor deze regio door diverse diensten als vervoer door de lucht, opslag en dienstverlening voor vervoer en de groothandel. De tweede regio waarvoor de export van diensten van belang is, is Delfzijl

en omgeving met vervoer over water. De top tien bestaat verder louter uit regio's in de Randstad: Amsterdam (door bankwezen, holdings, IT-dienstverlening en groothandel), Overig Agglomeratie Amsterdam (holdings, bankwezen, groothandel, telecommunicatie, juridische diensten, IT-dienstverlening, vervoer door de lucht) en Rijnmond (opslag, dienstverlening voor vervoer, vervoer over water, bankwezen, groothandel, holdings). Almere, Stadsgewest Utrecht, Stadsgewest Amersfoort, Drechtsteden en Gooi en Vechtstreek completeren de top tien en halen allemaal meer dan een achtste deel van hun toegevoegde waarde uit de export van diensten.

4.4 Wederuitvoer van goederen

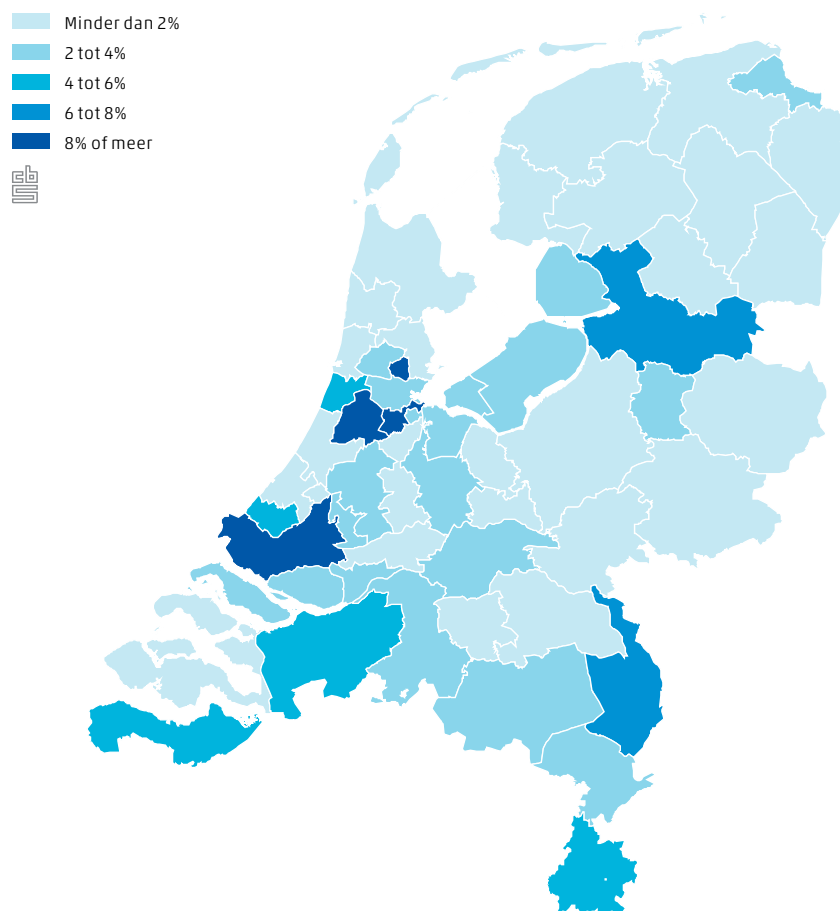
De toegevoegde waarde van de wederuitvoer is al meegenomen in de toegevoegde waarde van de export van goederen per regio. Deze paragraaf schenkt toch apart aandacht aan de wederuitvoer. Want in waarde bedraagt de wederuitvoer van goederen bijna de helft van de totale uitvoer van goederen. Als goederen worden geïmporteerd en na een kleine bewerking weer worden geëxporteerd is de toegevoegde waarde die in Nederland hiermee wordt verdiend echter laag in verhouding tot de waarde van de wederuitvoer. In 2013 bedroeg de waarde van de wederuitvoer 46 procent van de totale export van goederen, maar de toegevoegde waarde die het Nederlandse bedrijfsleven genereerde met de wederuitvoer bedroeg slechts 15 procent van de toegevoegde waarde uit de totale export van goederen. Het belang van de wederuitvoer voor de Nederlandse regio's is daarom veel minder groot dan dat van de export van goederen en diensten die in Nederland worden geproduceerd. De helft van de totale wederuitvoer wordt gerealiseerd in de groothandel. Verder vindt bijna een kwart van de wederuitvoer plaats in de industrie. De industrietak met de meeste wederuitvoer is de aardolie-industrie.

Het COROP-gebied met de meeste wederuitvoer is Rijnmond. Daar wordt bijna een kwart van de toegevoegde waarde van de Nederlandse wederuitvoer gecreëerd, gevolgd door Amsterdam en Haarlemmermeer en omgeving. Het zijn de regio's met de grootste zeehaven en luchthaven van Nederland en bij uitstek de plaatsen waar import en export bij elkaar komen.

Als naar het relatieve belang van de wederuitvoer voor de regio's wordt gekeken dan is de Overige Agglomeratie Amsterdam koploper. Daar wordt 11 procent van de totale toegevoegde waarde van de regio gerealiseerd door wederuitvoer. Deze regio wordt gevolgd door Haarlemmermeer en omgeving en Rijnmond. Buiten deze havengebieden is de wederuitvoer ook van betekenis voor de regio Noord-Overijssel en Noord-Limburg. Noord-Limburg is een regio met een knooppunt op het gebied van internationaal transport over de weg. De hoge notering van Noord-Overijssel komt door een hoge wederuitvoer in de farmaceutische sector.¹⁾ Op de kaart is voor alle regio's te zien welk deel van de toegevoegde waarde wordt verdiend met wederuitvoer.

¹⁾ Er wordt met een gemiddelde van 10 eurocent toegevoegde waarde per euro wederuitvoer gerekend. Dit is hoogstwaarschijnlijk te hoog voor deze regio omdat de wederuitvoer hier is geconcentreerd in de farmaceutische sector.

4.4.1 Aandeel van de toegevoegde waarde uit wederuitvoer in de totale toegevoegde waarde van de regio, 2013*

4.5 Afhankelijkheid van de export per regio

Door per regio de bedragen van de toegevoegde waarde uit de export van goederen en diensten bij elkaar op te tellen ontstaat de totale toegevoegde waarde die een regio met de export verdient. Per regio is bekend hoeveel de toegevoegde waarde is. Door de toegevoegde waarde uit de export te relateren aan de totale toegevoegde waarde, wordt duidelijk in hoeverre een regio afhankelijk is van de export. In figuur 4.5.1 is dit te zien voor de 50 COROP-plus-regio's.

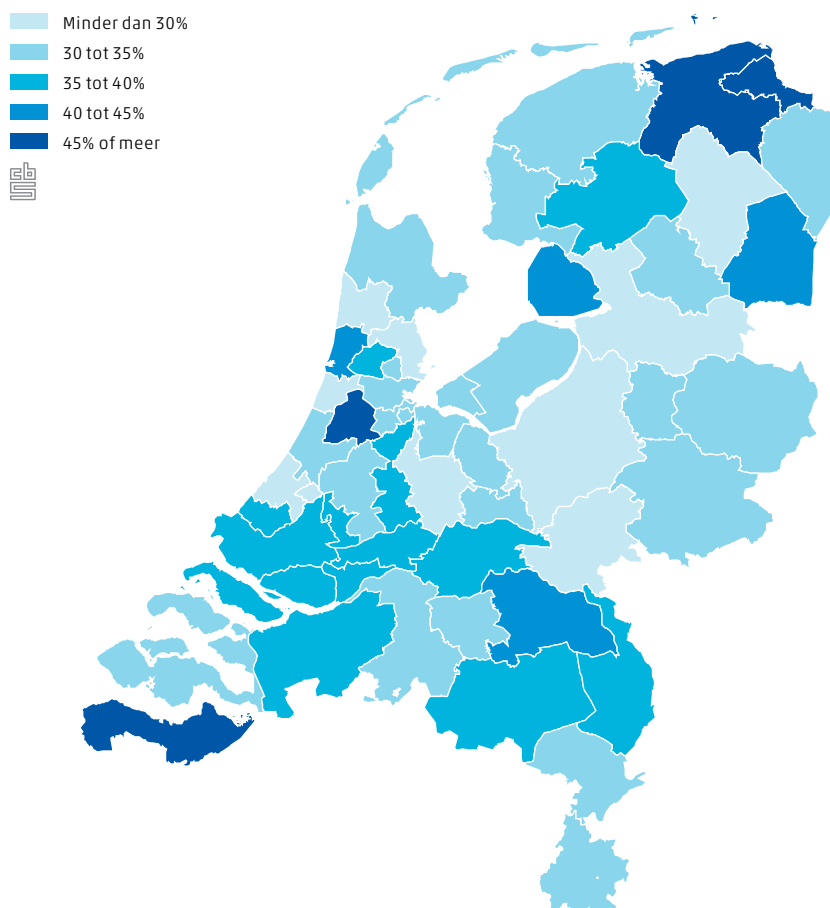
Er zijn vier regio's die in 2013 voor ongeveer de helft van hun toegevoegde waarde afhankelijk waren van de export. Dat zijn Haarlemmermeer en omgeving, Overig Groningen, Zeeuws-Vlaanderen en Delfzijl en omgeving. De luchthavenactiviteiten rond Schiphol zijn van groot belang voor Haarlemmermeer en omgeving. Ook Zeeuws-Vlaanderen is erg afhankelijk van export; dit komt vooral door de export van goederen. De export van aardgas dat wordt gewonnen in het noorden van het land zorgt voor

de hoge positionering van Overig Groningen. Delfzijl en omgeving dankt dit aan de chemische industrie en het vervoer over water. Overigens is Delfzijl en omgeving de regio met in euro's de laagste toegevoegde waarde uit export. Toch is voor deze kleine regio deze toegevoegde waarde wel van groot belang.

In absolute bedragen wordt naast Overig Groningen in Rijnmond, Amsterdam en Zuidoost-Noord-Brabant de hoogste toegevoegde waarde gecreëerd uit de export. Voor de regio's Rijnmond en Zuidoost-Noord-Brabant betekent dit ook een exportafhankelijkheid van respectievelijk 36 en 40 procent. In Amsterdam zijn echter nog zoveel andere activiteiten waaruit toegevoegde waarde wordt gecreëerd dat de regio slechts voor 31 procent van zijn toegevoegde waarde afhankelijk is van de export.

De regio die relatief gezien het minst afhankelijk is van de export, is de agglomeratie 's-Gravenhage (exclusief Zoetermeer). Deze regio is voor een kwart van zijn toegevoegde waarde afhankelijk van de export. Voor deze regio levert de aanwezigheid van vele overheidsdiensten een groot deel van de toegevoegde waarde. Nog negen andere COROP-plusgebieden komen niet boven de 30 procent uit (zie figuur 4.5.1).

4.5.1 Aandeel van de toegevoegde waarde uit totale uitvoer in de totale toegevoegde waarde van de regio, 2013*

4.6 Conclusie

Het belang van de export voor de economie van de Nederlandse regio's is groot. Tussen de regio's zijn er verschillen in de mate van de exportafhankelijkheid. De export van goederen is voor nagenoeg elke regio van belang. De toegevoegde waarde die de productie hiervoor oplevert is overal groter dan de toegevoegde waarde uit de export van diensten. Overig Groningen spant de kroon. Voor de Agglomeratie 's-Gravenhage is de bijdrage met 12,3 procent het laagst. Voor driekwart van de regio's is de toegevoegde waarde minimaal 20 procent, en voor ruim 10 procent van de regio's is deze 30 procent. Voor Nederland als geheel bedraagt dit 22,8 procent.

Voor de export van diensten geldt dat deze vooral in het westen en zuidwesten van belang is. De export van diensten levert aanmerkelijk minder op dan de export van goederen. Haarlemmermeer en omgeving is de enige regio waar de export van diensten meer dan 20 procent bijdraagt aan de toegevoegde waarde. Voor Nederland als geheel is dit 11,8 procent.

Hoewel de wederuitvoer in hoeveelheden goederen niet te verwaarlozen is, is de bijdrage van 3,4 procent aan de toegevoegde waarde kleiner dan de export van diensten en van binnenlands geproduceerde goederen. Bij de wederuitvoer is vooral de ligging van de regio's van belang. Regio's met een luchthaven, een zeehaven of andere belangrijke knooppunten profiteren sterk van de wederuitvoer.

Concluderend kan gesteld worden dat Haarlemmermeer en omgeving, Zeeuws-Vlaanderen, Overig Groningen, en Delfzijl en omgeving het meest afhankelijk zijn van de export. Deze regio's zijn voor ongeveer de helft van hun toegevoegde waarde afhankelijk van de export. De regio die relatief gezien het minst afhankelijk is van de export, is de Agglomeratie 's-Gravenhage (exclusief Zoetermeer). Deze regio is voor een kwart van zijn toegevoegde waarde afhankelijk van de export. Voor Nederland als geheel is een derde van de toegevoegde waarde toe te schrijven aan de export.

Literatuur

Lemmers, O. (2015). *Waarom diensten de dienst uitmaken in de export*. In: Internationaliseringsmonitor 2015, 1^e kwartaal, hoofdstuk 4, CBS, Den Haag/Heerlen.

Smit, R., Rooijackers, B., Lemmers, O., Jaarsma, M. (2013). *Regional differences in export dependency*. In: Internationalisation Monitor 2013, Chapter 7, CBS, Den Haag/Heerlen.

Lemmers, O., Exel, J., Ouwehand, J. (2015). *Naar welke EU-landen exporteren kleine exporteurs hun goederen?* CBS, Den Haag/Heerlen.

5.

Stedelijke en

regionale dynamiek

van vestigingen

In veel OESO-landen zijn steden meer en meer in trek als vestigingsplaats voor mensen en bedrijven. Ze zijn steeds vaker de motoren van de economie en broedplaatsen van ondernemerschap. Hierdoor worden de verschillen tussen de stedelijke en minder stedelijke gebieden steeds groter. In dit hoofdstuk wordt onderzocht in hoeverre deze ontwikkeling in Nederland plaatsvindt door een vergelijking te maken tussen 2009 en 2014. Paragraaf 5.1 bespreekt in het kort de gehanteerde methode. In paragraaf 5.2 wordt de ontwikkeling van het aantal vestigingen besproken. Vervolgens wordt in paragraaf 5.3 ingegaan op het aantal opheffingen. Het aantal oprichtingen wordt besproken in paragraaf 5.4. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie.

5.1 Methode

Om te onderzoeken of de verschillen tussen de stedelijke en minder stedelijke gebieden groter zijn geworden, wordt het aantal vestigingen en opheffingen en oprichtingen van vestigingen in 2014 vergeleken met 2009.¹⁾ In dit hoofdstuk wordt onderscheid gemaakt tussen *bedrijven* en *vestigingen van bedrijven* (zie gebruikte definities).

De cijfers in dit hoofdstuk hebben betrekking op vestigingen van bedrijven, omdat deze indeling het mogelijk maakt om gegevens te regionaliseren. Voor het onderzoek wordt Nederland ingedeeld in *COROP-plusgebieden* en *stedelijkheid*. Nederland kent 52 COROP-plusgebieden die bestaan uit meerdere aangrenzende gemeenten. Stedelijkheid is een maatstaf voor de concentratie van menselijke activiteiten gebaseerd op de gemiddelde omgevingsadressendichtheid (oad). Hierbij worden vijf categorieën onderscheiden:

1. Zeer sterk stedelijk: gemiddelde oad van 2 500 of meer adressen per km²
2. Sterk stedelijk: gemiddelde oad van 1 500 tot 2 500 adressen per km²
3. Matig stedelijk: gemiddelde oad van 1 000 tot 1 500 adressen per km²
4. Weinig stedelijk: gemiddelde oad van 500 tot 1 000 adressen per km²
5. Niet stedelijk: gemiddelde oad van minder dan 500 adressen per km²

Gebruikte definities

Een *bedrijf* is een zelfstandige eenheid die beslissingen kan maken over het productieproces en het aanbieden van zijn producten aan derden. Een bedrijf kan uit meerdere vestigingen bestaan. Een *vestiging* is een afzonderlijk gelegen locatie benut door een bedrijf voor het uitoefenen van activiteiten. Elk bedrijf bestaat uit tenminste één vestiging. De vestigingen binnen de sectoren cultuur, sport en niet-zakelijke dienstverlening zijn niet opgenomen in dit onderzoek, omdat deze vestigingen niet goed in kaart zijn te brengen.

Bij een *oprichting* gaat het om nieuwe economisch actieve bedrijven. Voortzettingen van bestaande bedrijven (fusie, overname, verzelfstandiging, eigenaarwisseling, naamswijziging e.d.) worden niet als nieuw beschouwd. Er is sprake van een *opheffing* als een bedrijf in een jaar (t+1) niet meer tot de populatie actieve bedrijven behoort, terwijl dit

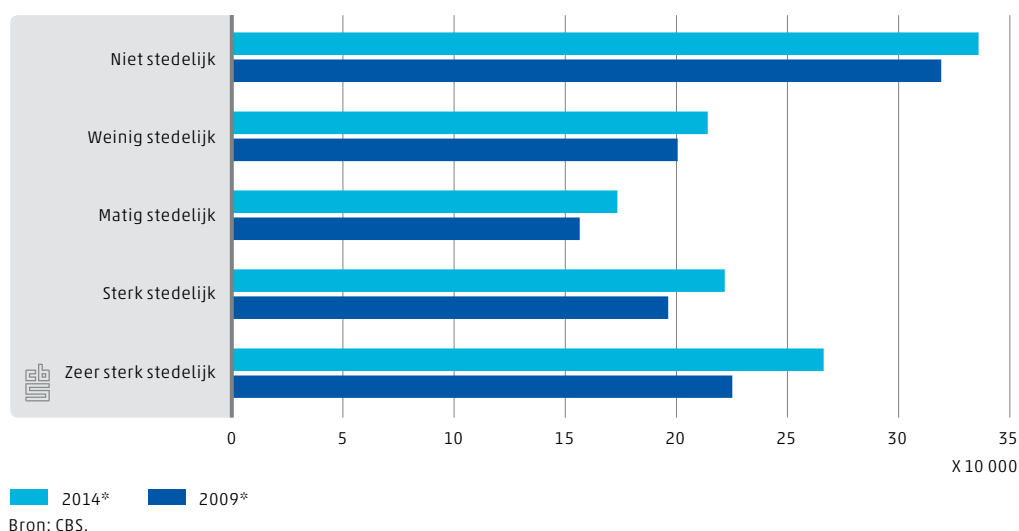
¹⁾ De cijfers zijn afkomstig uit het Algemeen Bedrijven Register (ABR). Het ABR is een combinatie van registers, waarin de populatie bedrijven en instellingen wordt vastgelegd.

in het jaar ervoor (t) wel het geval was. Voor een opheffing geldt als aanvullende voorwaarde dat er geen andere bedrijven bij de gebeurtenis zijn betrokken. Een structuurwijziging (fusie, overname, afsplitsing, uiteenvallen) wordt dus niet tot een opheffing gerekend.

5.2 Aantal vestigingen

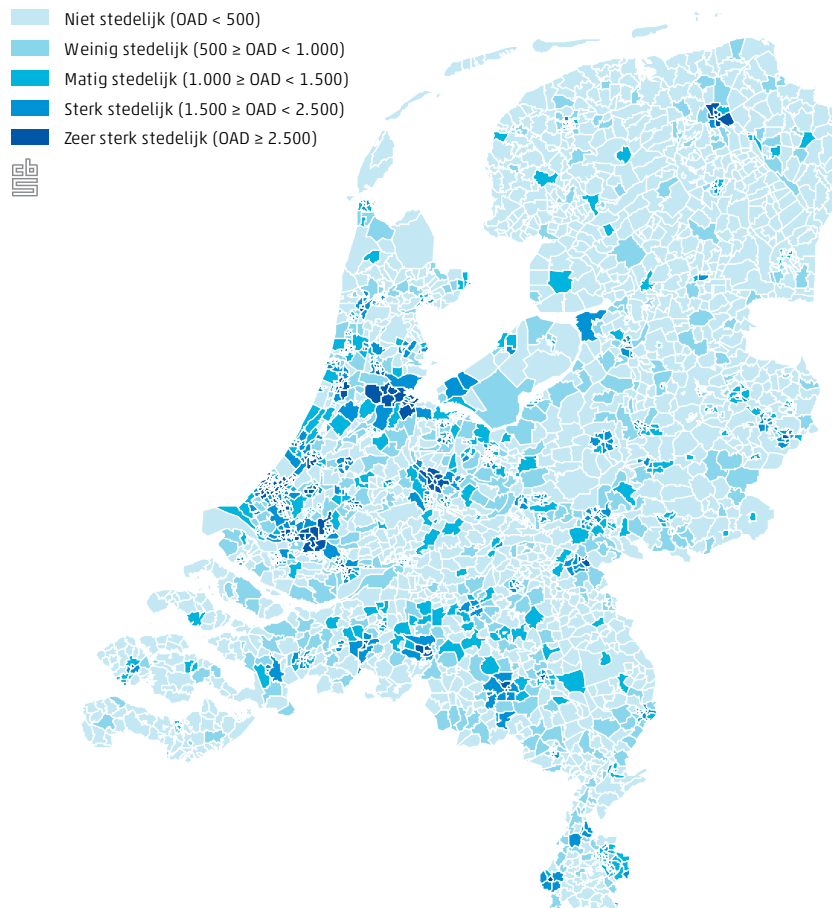
In 2009 waren er bijna 1,1 miljoen vestigingen in Nederland. In 2014 was dit aantal toegenomen met ongeveer 10 procent tot ruim 1,2 miljoen vestigingen. Zowel in 2009 als 2014 waren de meeste vestigingen actief in de niet stedelijke gebieden. Interessant is dat de toename van het aantal vestigingen tussen 2009 en 2014 met ongeveer 5 procent echter het laagst is binnen dit type stedelijkheid. Het aantal vestigingen is het meest toegenomen in de zeer sterk (18 procent) en sterk stedelijke (13 procent) gebieden.

5.2.1 Aantal vestigingen naar stedelijkheid

In zowel 2009 als 2014 waren in Amsterdam, Rijnmond, agglomeratie 's-Gravenhage (exclusief Zoetermeer) en Stadsgewest Utrecht de meeste vestigingen actief in stedelijke gebieden. Deze COROP-plusgebieden hadden in beide jaren allen meer dan 10 duizend vestigingen in de zeer sterk of sterk stedelijke gebieden. Daartegenover zijn er ook een aantal COROP-plusgebieden die meer dan 10 duizend vestigingen hadden in een niet of weinig stedelijk gebied. In 2009 en 2014 waren met name in de Veluwe, Zuidoost-Noord-Brabant, Twente, de Achterhoek en overig Noordoost-Noord-Brabant veel vestigingen actief in de niet stedelijke gebieden.

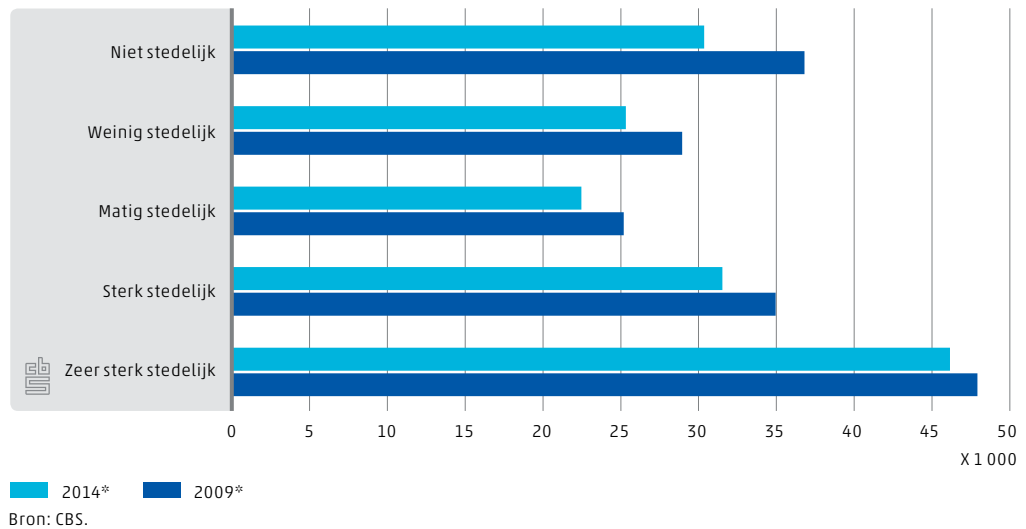
5.2.2 Stedelijkheid in Nederland, 2014

5.3 Opheffingen van vestigingen

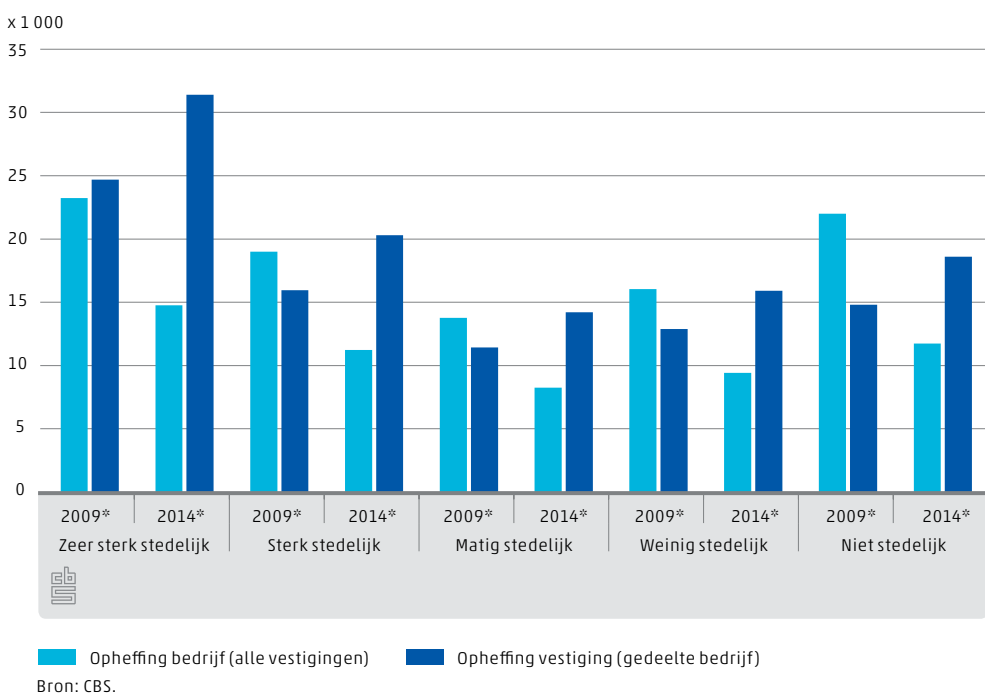
Het totaal aantal opgeheven vestigingen was in 2009 bijna 174 duizend en in 2014 ongeveer 156 duizend. Dit is een daling van ruim 10 procent. De daling van het aantal opheffingen was zichtbaar in alle gebieden. Echter, deze afname was met bijna 18 procent het grootst in de niet stedelijke gebieden en met ongeveer 4 procent het kleinst in de zeer sterk stedelijke gebieden.

5.3.1 Opheffingen van vestigingen naar stedelijkheid

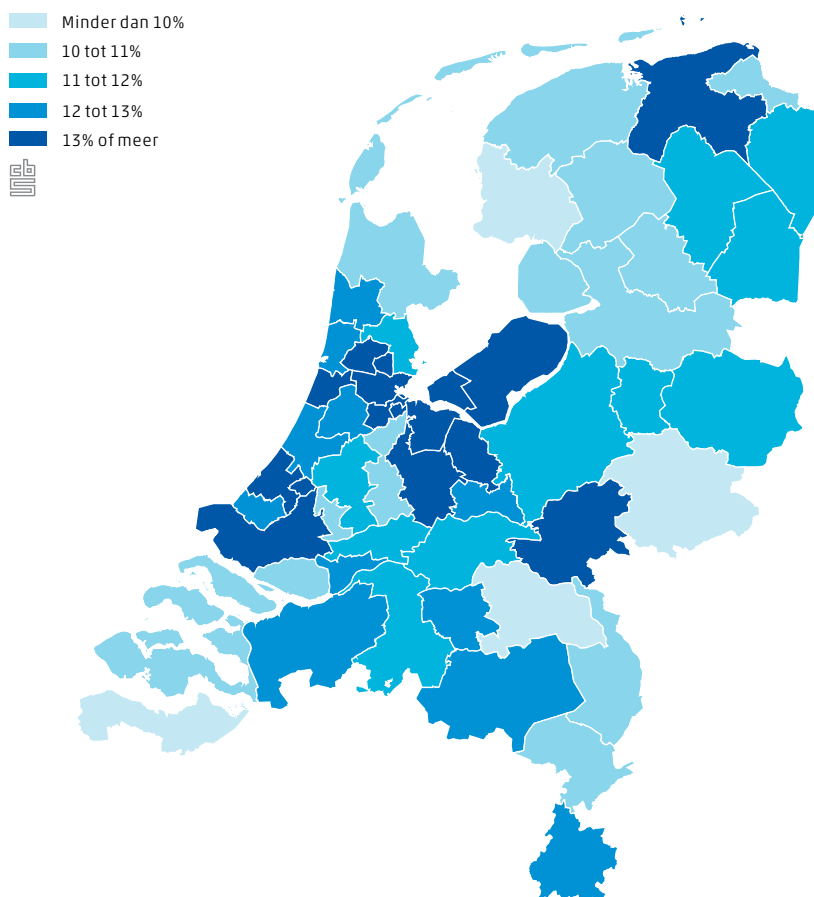
Interessant is het verschil in type opheffingen. Wanneer een bedrijf uit meerdere vestigingen bestaat, zijn er twee type opheffingen mogelijk: (1) opheffing van een vestiging waarbij een bedrijf doorgaat met minimaal één resterende vestiging; (2) opheffing van een geheel bedrijf waarbij alle vestigingen worden opgeheven. Het aantal opheffingen van gehele bedrijven is tussen 2009 en 2014 fors afgenomen. De afname varieert van 37 procent in de zeer sterk stedelijke gebieden tot 47 procent in de niet stedelijke gebieden. Daartegenover was er een forse toename van opheffingen van vestigingen waarbij bedrijven blijven bestaan met minimaal één resterende vestiging. Deze toename is procentueel gezien ongeveer hetzelfde in alle gebieden. Concluderend kan dus gesteld worden dat het aantal opheffingen van gehele bedrijven is afgenomen, terwijl bedrijven in toenemende mate zijn gekrompen als gevolg van de stijging van het aantal opgeheven vestigingen.

5.3.2 Opheffingen van vestigingen naar stedelijkheid en type opheffing

Het totaal aantal opheffingen in zeer sterk en sterk stedelijke gebieden was in 2009 en 2014 het grootst in Amsterdam, Rijnmond, agglomeratie 's-Gravenhage (exclusief Zoetermeer) en Stadsgewest Utrecht. Met Almere zijn dit ook de COROP-plusgebieden die in 2014 procentueel gezien de meeste opheffingen kenden van het totaal aantal vestigingen in het betreffende gebied. Dit percentage was in 2014 het laagst in Zeeuwsch-Vlaanderen, Zuidwest-Friesland, overig Noordoost-Noord-Brabant en de Achterhoek.

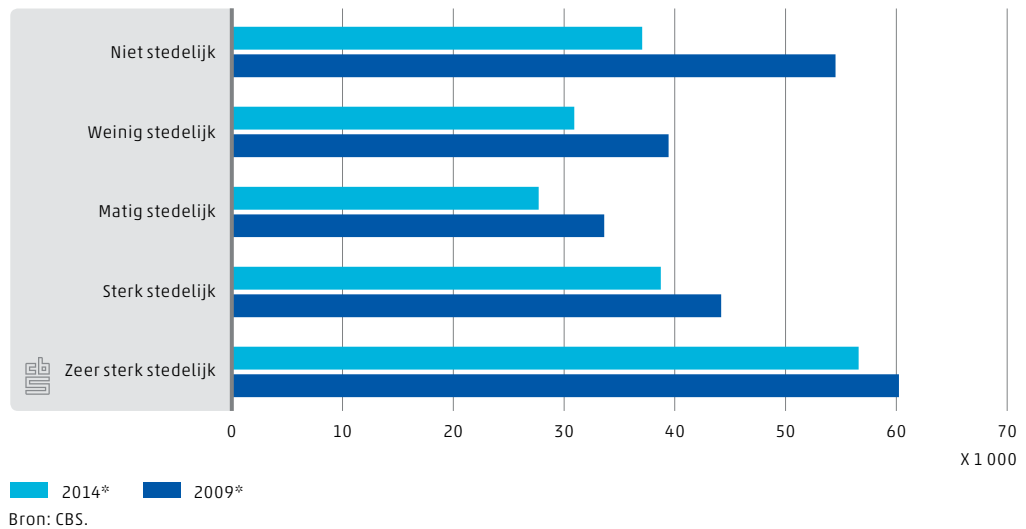
5.3.3 Percentage opgeheven vestigingen per COROP-plusgebied, 2014*

5.4 Oprichtingen van vestigingen

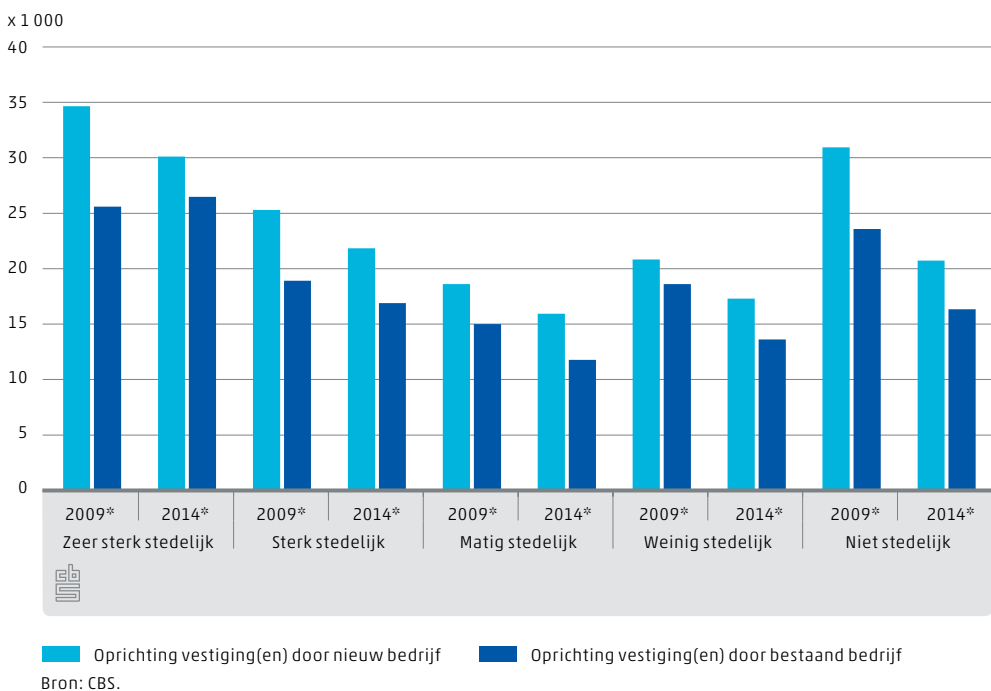
Het aantal opgerichte vestigingen bedroeg 232 duizend in 2009 en 191 duizend in 2014. Het aantal oprichtingen is derhalve afgenomen met bijna 18 procent. De daling van het aantal oprichtingen was met 32 procent het grootst in de niet stedelijke gebieden gevolgd door de weinig (22 procent) en matig stedelijke (18 procent) gebieden. De daling was een stuk kleiner in de zeer sterk en sterk stedelijke gebieden (respectievelijk 6 procent en 12 procent). In deze stedelijke gebieden werden in 2014 ook de meeste vestigingen opgericht.

5.4.1 Oprichtingen van vestigingen naar stedelijkheid

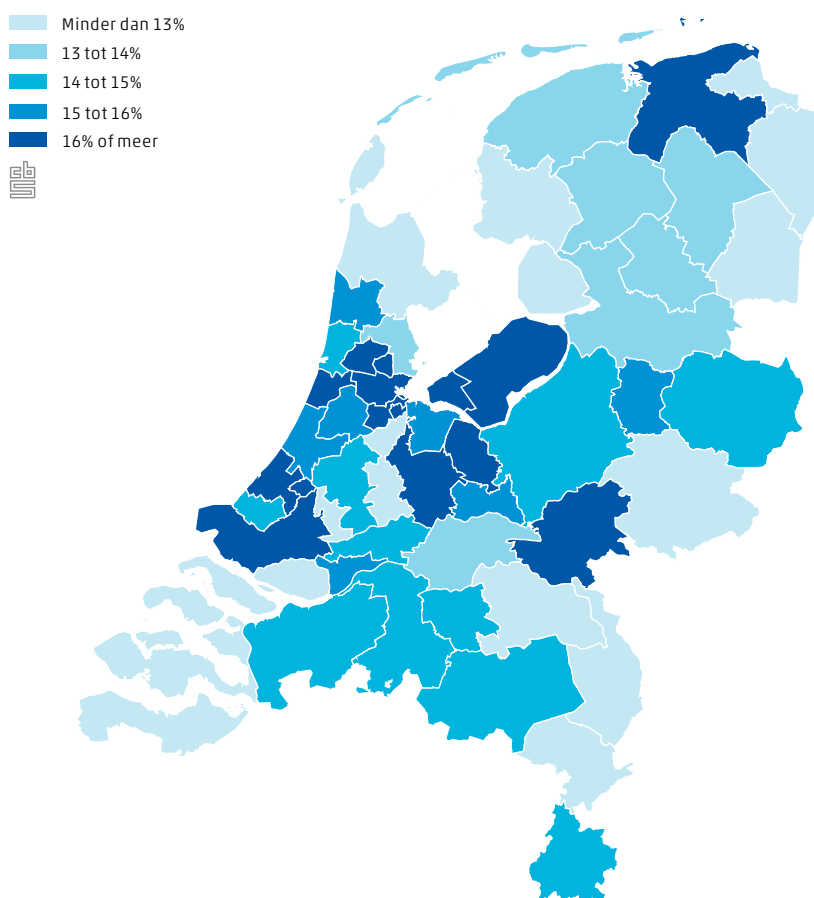
Er zijn twee type oprichtingen: (1) oprichting van één of meer vestigingen door een geheel nieuw bedrijf; (2) oprichting van één of meer vestigingen door een bestaand bedrijf dat al minimaal één vestiging heeft. Het eerste type oprichtingen is tussen 2009 en 2014 afgenomen. Deze afname is met 33 procent het grootst in de niet stedelijke gebieden en met 13 procent het kleinst in de zeer sterk stedelijke gebieden. Bij het tweede type oprichtingen is er een nog groter verschil zichtbaar tussen de stedelijke en minder stedelijke gebieden. Het aantal opgerichte vestigingen door bestaande bedrijven is tussen 2009 en 2014 fors afgenomen in de matig (22 procent), weinig (27 procent) en niet stedelijke (31 procent) gebieden. Daartegenover is dit type oprichtingen juist toegenomen met ruim 3 procent in de zeer sterk stedelijke gebieden. Samengevat blijkt uit deze cijfers dat nieuwe vestigingen meer en meer zijn opgericht in stedelijke gebieden, terwijl de weinig en niet stedelijke gebieden steeds minder in trek zijn als vestigingsplaats.

5.4.2 Oprichtingen van vestigingen naar stedelijkheid en type oprichting

In tegenstelling tot de algemene trend kenden een aantal COROP-plusgebieden juist de meeste oprichtingen in de niet stedelijke gebieden en de minste oprichtingen in de zeer sterk stedelijke gebieden. Dit was in 2009 en 2014 onder andere het geval in Zuidoost-Friesland, Noord-Drenthe en de Achterhoek. Daartegenover waren Amsterdam, Rijnmond, agglomeratie 's-Gravenhage (exclusief Zoetermeer) en Stadsgewest Utrecht in zowel 2009 als 2014 de COROP-plusgebieden met de meeste oprichtingen in zeer sterk stedelijke gebieden. Verder bedroeg het aantal oprichtingen in een aantal COROP-plus gebieden zelfs 16 procent of meer van het totaal aantal actieve vestigingen, bijvoorbeeld in Amsterdam, overig agglomeratie Amsterdam, Almere en agglomeratie 's-Gravenhage (exclusief Zoetermeer).

5.4.3 Percentage opgerichte vestigingen per COROP-plusgebied, 2014*

5.5 Conclusie

In de periode 2009–2014 is het aantal opheffingen van vestigingen toegenomen in alle gebieden. Veel bedrijven sloten vestigingen, maar bleven wel bestaan met minimaal één resterende vestiging. Dit betekent dat bedrijven zijn gekrompen aangezien ze hun activiteiten hebben voortgezet met minder vestigingen. Verder blijkt dat het aantal oprichtingen met name is afgenomen in de minder en niet stedelijke gebieden. In de zeer

sterk stedelijke gebieden is het aantal opgerichte vestigingen door bestaande bedrijven zelfs toegenomen tussen 2009 en 2014. Wanneer bedrijven een nieuwe vestiging starten, doen ze dit dus met name in de stedelijke gebieden. Dit verklaart mogelijk ook waarom het aantal vestigingen het meest is toegenomen in de zeer sterk stedelijke gebieden. Uit deze resultaten kan geconcludeerd worden dat in de periode 2009–2014 veel bedrijven zijn gekrompen en dat nieuwe vestigingen met name in de stedelijke gebieden zijn opgericht. Door deze toegenomen trek naar de stedelijke gebieden lijkt ook in Nederland het verschil tussen de stedelijke en minder stedelijke gebieden steeds groter te worden.

6.

Regionale spreiding

zzp'ers

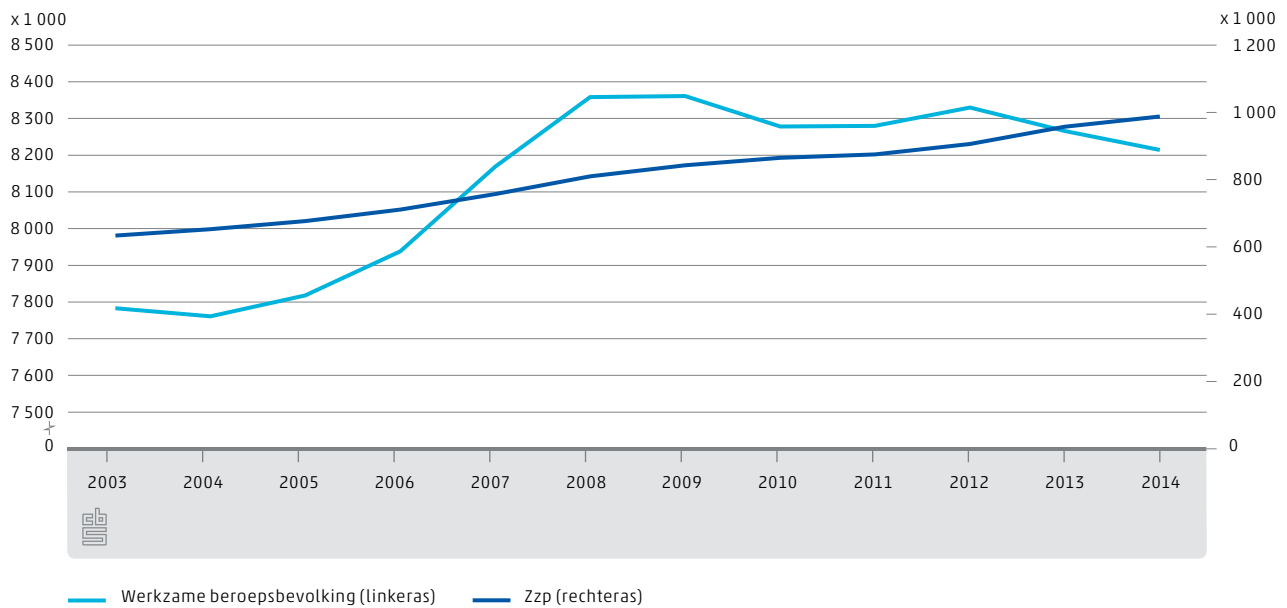
In Nederland groeit het aantal zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) al jaren gestaag. En ook het aandeel zzp'ers binnen de werkzame beroepsbevolking neemt ieder jaar toe. Is deze ontwikkeling ook te zien in de twaalf afzonderlijke Nederlandse provincies? En verschillen bijvoorbeeld de zzp'ers van Limburg van die van Zuid-Holland als wordt gekeken naar opleiding en beroep? In dit hoofdstuk wordt de regionale spreiding van zzp'ers in Nederland geanalyseerd. Per provincie is de ontwikkeling en samenstelling van zzp'ers afgezet tegen die van de totale werkzame beroepsbevolking. In paragraaf 6.1 komt de ontwikkeling per provincie aan bod. Daarna wordt in paragraaf 6.2 en 6.3 respectievelijk ingegaan op de samenstelling¹⁾ naar leeftijd en opleiding en beroep. In paragraaf 6.4 wordt de samenstelling naar sector besproken. Er wordt afgesloten met een conclusie.

6.1 Ontwikkeling van het aantal zzp'ers en de werkzame beroepsbevolking

In 2003 bedroeg de werkzame beroepsbevolking (15 tot 75 jaar) van Nederland bijna 7,8 miljoen personen. In 2008 en 2009 was dit sterk opgelopen tot bijna 8,4 miljoen personen. Daarna is deze omvang niet meer bereikt als gevolg van de economische crisis. In 2014 bedroeg de werkzame beroepsbevolking nog 8,2 miljoen personen. De ontwikkeling van het aantal zzp'ers kende een andere ontwikkeling dan die van de totale werkzame beroepsbevolking. Het aantal zzp'ers bleef stijgen, ook tijdens de crisis. In 2003 kende Nederland nog slechts 634 duizend zzp'ers, in 2014 was dat aantal in redelijk constante stappen opgelopen tot 988 duizend. Door deze uiteenlopende ontwikkeling was in 2014 al 1 op de 8 personen van de werkzame beroepsbevolking zzp'er. In 2003 was nog slechts 1 op de 12 personen zzp'er. Een soortgelijk beeld is te zien bij de meeste provincies. De werkzame beroepsbevolking groeide tot 2008, waarna er een stagnatie en soms zelfs daling van de werkzame beroepsbevolking optrad in een aantal provincies. Het aantal zzp'ers daarentegen bleef ook na 2008 in de meeste provincies stijgen. In alle provincies was het aantal zzp'ers in 2014 hoger dan het aantal in 2003 en minimaal gelijk aan of hoger dan het aantal van 2008.

¹⁾ Het profiel van de werkzame beroepsbevolking en zzp'ers is bepaald op basis van data uit het EBB voor de periode 2012 tot en met 2014. Op deze manier zijn voldoende gegevens beschikbaar om per provincie uitspraken te doen naar bijvoorbeeld opleiding en beroep.

6.1.1 Werkzame beroepsbevolking en zzp'ers

Net als voor de totale werkzame beroepsbevolking geldt dat in absolute zin de meeste zzp'ers in het westen van het land wonen. Van de 988 duizend zzp'ers in 2014 woonden er 485 duizend in Utrecht, Noord- en Zuid-Holland. In de drie noordelijke provincies (Groningen, Friesland en Drenthe) woonden in totaal nog geen 100 duizend zzp'ers. In Flevoland en Zeeland woonden in absolute aantallen de minste zzp'ers.

Methode en definities

Dit artikel is gebaseerd op de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van CBS. Binnen de werkzame beroepsbevolking (15 tot 75 jaar) wordt op basis van de hoofdbaan – sommige respondenten hebben meer dan één baan – bepaald welke positie men heeft in deze baan. Er wordt onder andere een onderscheid gemaakt tussen vaste werknemers, werknemers met een flexibele arbeidsrelatie en zelfstandigen met of zonder personeel.

Een zelfstandige zonder personeel (zzp'er) is binnen de EBB gedefinieerd als een persoon die voor eigen rekening en risico arbeid verricht in een eigen bedrijf of praktijk (zelfstandig ondernemer) of als directeur-groootaandeelhouder (dga) die geen personeel in dienst heeft.

Cijfers over zelfstandigen worden ook als onderdeel van de Arbeidsrekeningen berekend. Omdat bij de EBB en de Arbeidsrekeningen andere definities van werknemers en zelfstandigen worden gebruikt, wijken ook de uitkomsten af. Een belangrijk verschil is dat directeurs-groootaandeelhouders bij de Arbeidsrekeningen tot de werknemers worden gerekend, terwijl zij bij de EBB als zelfstandigen gelden. Daarnaast wordt bij de Arbeidsrekeningen zwart werk en bijzondere groepen werkzame personen die ontbreken in de EBB ook meegenomen.

Relatief gezien waren er in 2014 veel zzp'ers in Noord-Holland en Utrecht en ook in Friesland. Zo'n 13 tot 14 procent van de werkzame beroepsbevolking in deze provincies was zzp'er. Landelijk gezien was 12 procent van de werkzame beroepsbevolking zzp'er. Provincies als Zuid-Holland, Gelderland, Groningen en Drenthe lagen rond dit gemiddelde. In Zeeland, Overijssel, Limburg, Noord-Brabant en Flevoland was het aandeel zzp'ers binnen de werkzame beroepsbevolking lager dan gemiddeld. In de periode 2003–2014 groeide het aandeel zzp'ers binnen de werkzame beroepsbevolking het sterkst in Utrecht, gevolgd door Zuid- en Noord-Holland. In Zeeland was de groei het minst.

6.1.2 Werkzame beroepsbevolking en zzp'ers per provincie

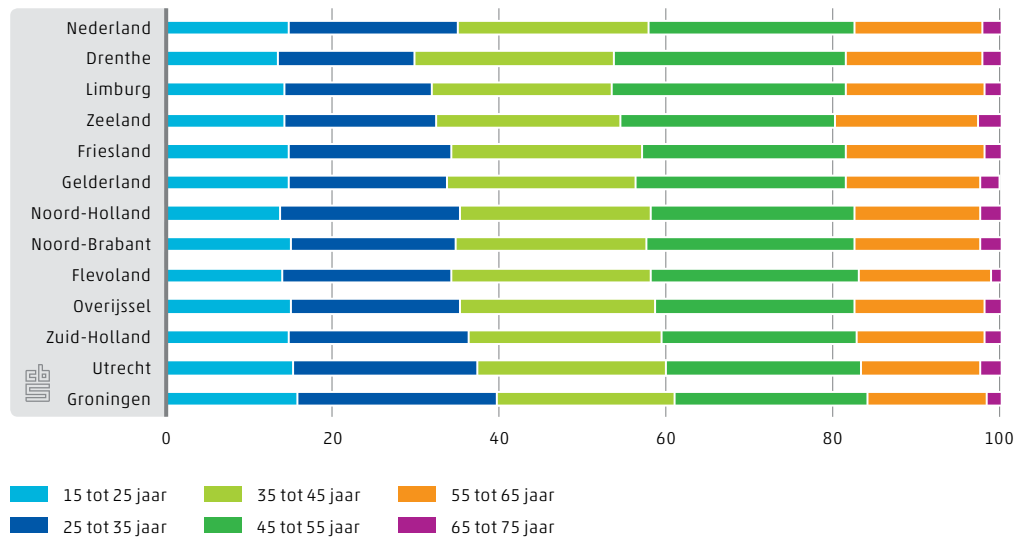
	2003		2008		2009		2014	
	werkzaam	zzp	werkzaam	zzp	werkzaam	zzp	werkzaam	zzp
	x 1 000							
Nederland	7 783	634	8 358	810	8 360	843	8 214	988
Groningen	258	21	279	29	278	28	268	31
Friesland	295	29	316	37	317	40	303	42
Drenthe	225	22	236	24	236	28	226	26
Overijssel	519	40	570	52	567	52	553	59
Flevoland	174	12	199	18	201	19	190	18
Gelderland	946	77	1 007	94	1 005	102	987	115
Utrecht	578	49	640	66	646	69	640	86
Noord-Holland	1 278	126	1 380	162	1 386	171	1 392	196
Zuid-Holland	1 639	117	1 746	146	1 753	152	1 721	203
Zeeland	172	16	184	18	185	16	182	20
Noord-Brabant	1 178	92	1 257	118	1 250	121	1 229	138
Limburg	520	34	544	45	537	45	521	54

Bron: CBS.

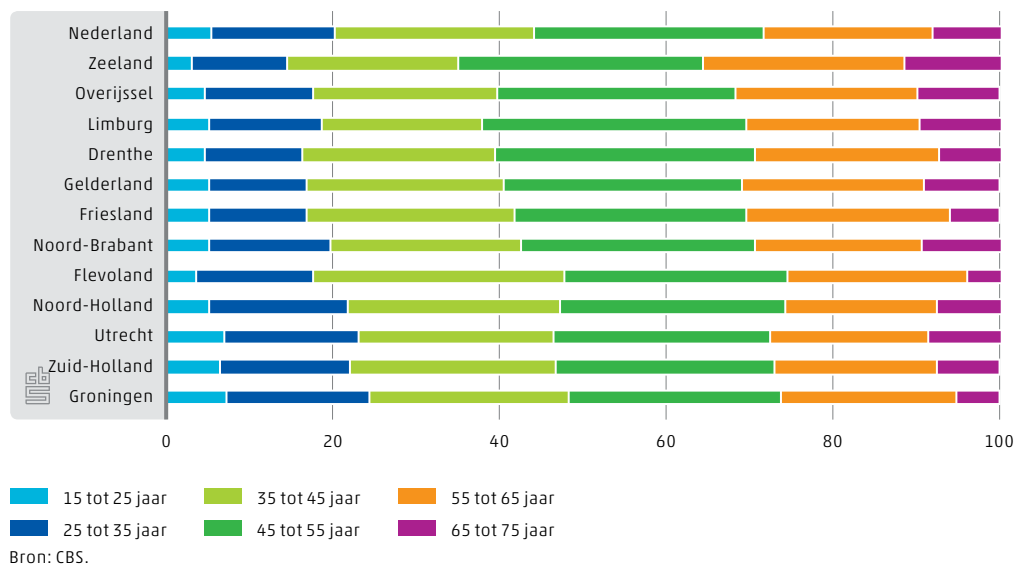
6.2 Zzp'ers naar leeftijd en opleiding

Zzp'ers zijn relatief oud. Er waren in de periode 2012–2014 relatief weinig zzp'ers in de leeftijdscategorieën 15 tot 25 jaar en 25 tot 35 jaar. De gemiddelde werkzame persoon was 41 jaar, de gemiddelde zzp'er 46 jaar. De oudste zzp'ers woonden in Zeeland (gemiddeld 49 jaar), de jongste in Groningen (gemiddeld 44 jaar).

6.2.1 Werkzame beroepsbevolking naar leeftijd, 2012-2014

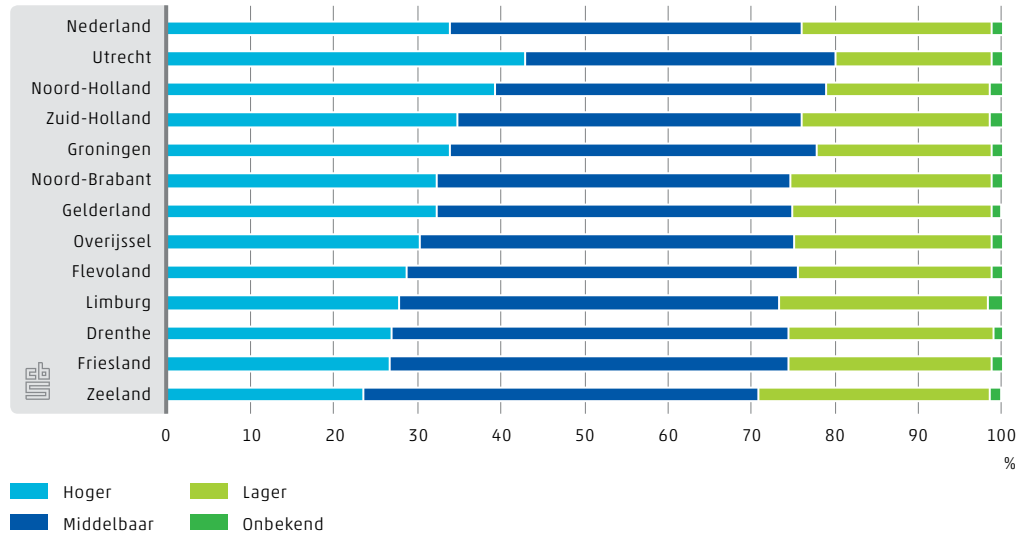

6.2.2 Zzp'ers naar leeftijd, 2012-2014

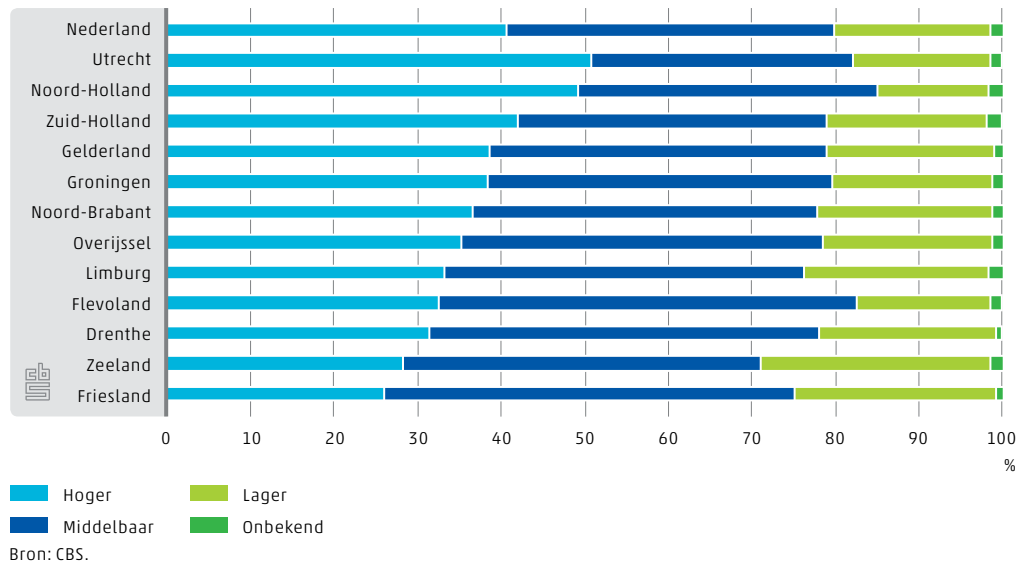

Zzp'ers waren niet alleen ouder maar ook relatief vaak hoger opgeleid vergeleken met de totale werkzame beroepsbevolking. Van de zzp'ers was 41 procent hoog opgeleid, van de totale werkzame beroepsbevolking slechts 34 procent. In Utrecht en Noord-Holland was zo'n 50 procent van de zzp'ers hoog opgeleid. Behalve in Friesland was in alle provincies het aandeel hoog opgeleiden binnen de zzp'ers enkele procenten hoger dan het aandeel hoog opgeleiden binnen de werkzame beroepsbevolking. In Zeeland en Friesland was het aandeel hoog opgeleide zzp'ers het laagst.

6.2.3 Werkzame beroepsbevolking naar opleiding, 2012-2014

6.2.4 Zzp'ers naar opleiding, 2012-2014

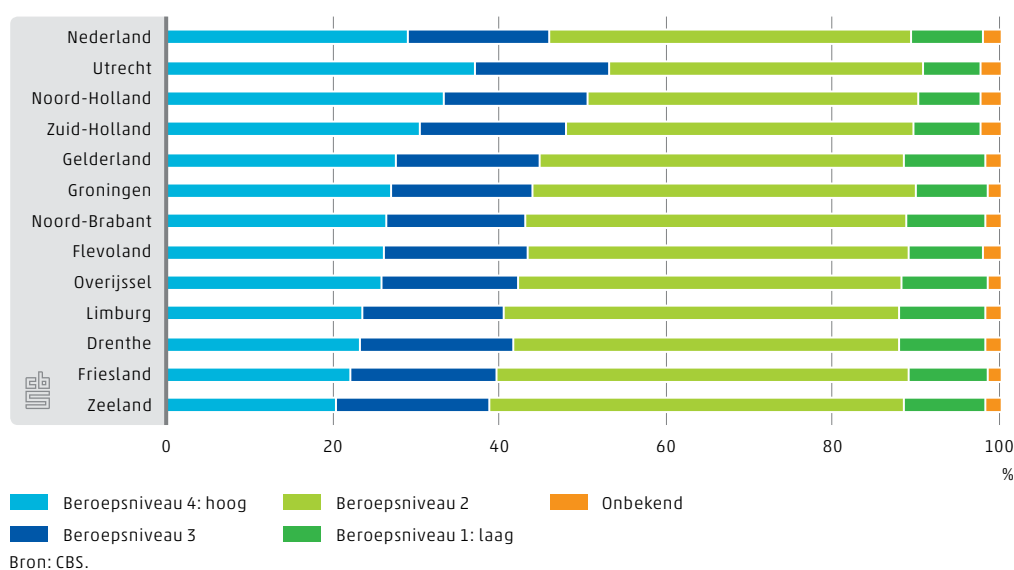
6.3 Zzp'ers naar beroep

In deze paragraaf wordt ingegaan op de samenstelling van zzp'ers naar beroep. Er wordt een onderscheid gemaakt naar beroepsniveau en beroepsklasse. Beroepsniveau geeft de complexiteit en omvang van taken weer die bij een beroep horen. Voor beroepsklasse is de beroepenindeling ROA CBS 2014 (BRC 2014) gebruikt. Deze indeling kent dertien beroepsklassen waarin soortgelijke beroepen zijn geclusterd. Naast beroepsniveau en -klasse wordt ook bekeken hoe de verhouding ligt tussen eigen arbeid en aangeboden product.

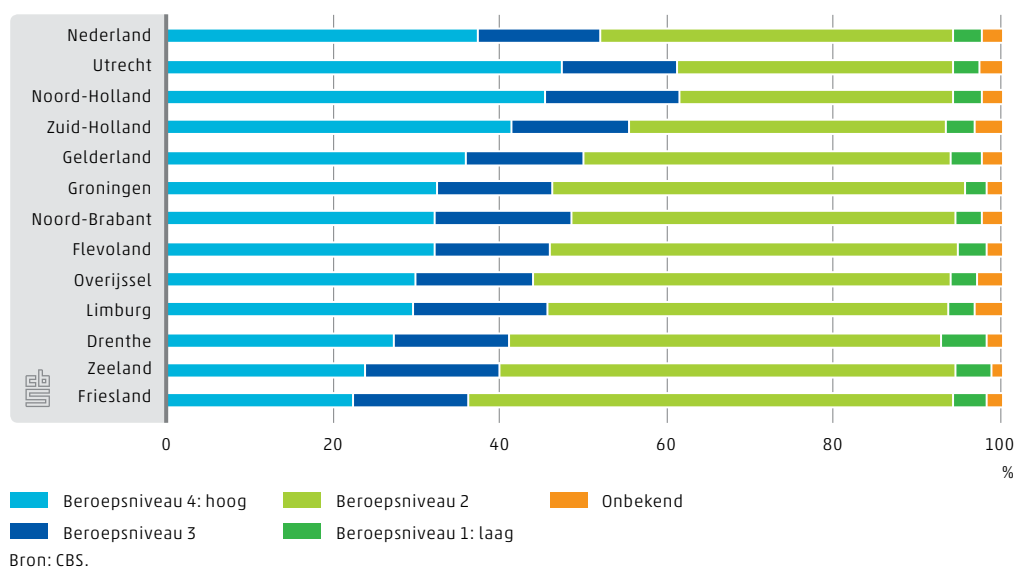
Beroepsniveau

Als wordt gekeken naar het beroepsniveau van zzp'ers dan blijkt dat zij vaker dan de werkzame beroepsbevolking werkten in beroepen met een hoog beroepsniveau en dan met name in beroepsniveau 4: beroepen met gespecialiseerde taken die een hoge opleiding vereisen. Dat gold voor bijna alle provincies en vooral voor die in het westen van het land: Utrecht, Noord- en Zuid-Holland. Omdat zzp'ers globaal gezien hoger opgeleid zijn dan de totale werkzame beroepsbevolking, is dit niet verwonderlijk. In alle provincies waren zzp'ers ondervertegenwoordigd in het laagste beroepsniveau (1). Onder dit beroepsniveau vallen beroepen als schoonmakers, hulpkrachten in de bouw en industrie, keukenhulp en laders, lossers en vakkenvullers. Het gaat om routinematig, repeterend, vaak lichamelijk en handmatig werk waarvoor geen hoge opleiding vereist is.

6.3.1 Werkzame beroepsbevolking naar beroepsniveau, 2014

6.3.2 Zzp'ers naar beroepsniveau, 2014

In de provincies Friesland en Zeeland was er binnen de zzp'ers een oververtegenwoordiging van beroepsniveau 2. Onder beroepsniveau 2 vallen beroepen met taken als het bedienen van machines en elektronische apparaten, het besturen van voertuigen, het onderhouden en repareren van elektrische en mechanische apparaten. Denk hierbij bijvoorbeeld aan landbouwers.

Beroepsklasse

De vijf grootste beroepsklassen binnen de werkzame beroepsbevolking waren (van groot naar klein): bedrijfseconomische en administratieve beroepen, technische beroepen, zorg en welzijn beroepen, commerciële beroepen en dienstverlenende beroepen. Dienstverlenende beroepen zaten bij de zzp'ers niet in de top 5, maar wel creatieve en taalkundige beroepen, plaats 3 zelfs (zie bijlagen I.14 en I.15).

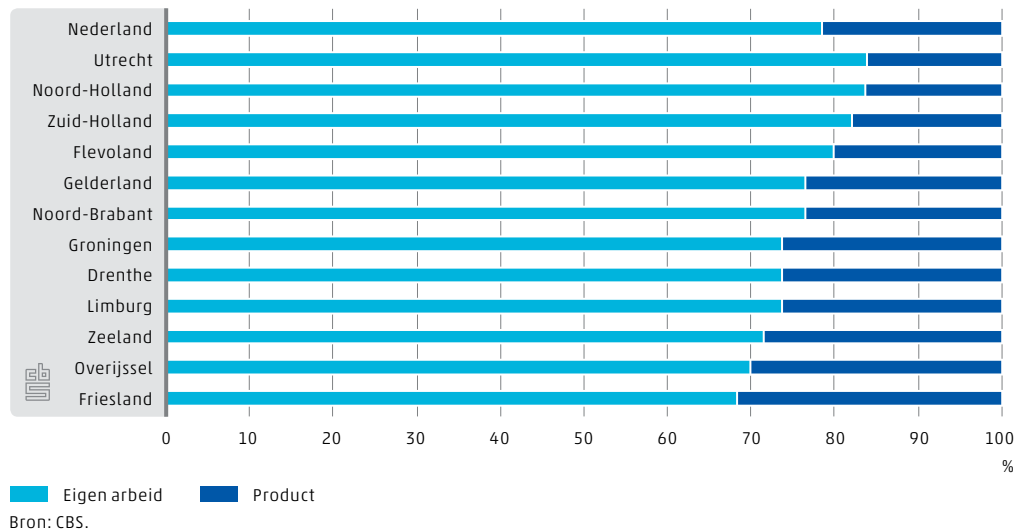
Het aandeel creatieve en taalkundige beroepen binnen de zzp'ers was voor heel Nederland aanzienlijk hoger dan het aandeel binnen de werkzame beroepsbevolking (respectievelijk 12 en 2 procent). Vooral de provincies Groningen, Utrecht en Noord-Holland kenden een groot aandeel creatieve en taalkundige zzp'ers in verhouding tot het aandeel creatieve en taalkundige beroepen binnen de werkzame beroepsbevolking van die provincies.

Agrarische beroepen waren in de meeste provincies oververtegenwoordigd, alleen in de provincies Flevoland, Utrecht, Noord- en Zuid-Holland was er sprake van een ondervertegenwoordiging. In deze Randstedelijke provincies bezetten zzp'ers naast creatieve en taalkundige beroepen ook relatief vaak pedagogische en ICT beroepen. Zzp'ers in technische beroepen waren vooral in het zuiden van het land oververtegenwoordigd: Zeeland, Noord-Brabant en Limburg. In het oosten (Drenthe en Overijssel) waren commerciële en dienstverlenende beroepen oververtegenwoordigd binnen de zzp'ers.

Eigen arbeid of producten

Doorgaans zijn er twee typen zzp'ers: zzp'ers die eigen arbeid of diensten aanbieden (bijvoorbeeld een zakelijk of financieel adviseur) en zzp'ers die producten of grondstoffen aanbieden (bijvoorbeeld een bakker). De meeste zzp'ers boden in de periode 2012–2014 eigen arbeid of diensten aan (79 procent), een kleiner deel verkocht producten of grondstoffen (21 procent). Zzp'ers die eigen arbeid aanboden, waren in de regel hoger opgeleid en werkten vaak in de zakelijke dienstverlening, bij de overheid of in de zorg. Zzp'ers die producten aanboden, waren relatief laag opgeleid en werkten vaker in de landbouw, bosbouw en visserij of handel, vervoer en horeca. In de bouw werkten relatief veel laag opgeleide zzp'ers die eigen arbeid aanboden. In de provincies Utrecht, Noord- en Zuid-Holland en Flevoland bood een relatief groot deel van de zzp'ers eigen arbeid of diensten aan. In deze provincies zijn veel zzp'ers werkzaam in de zakelijke dienstverlening.

6.3.3 Zzp'ers, eigen arbeid of product, 2012-2014

6.4 Zzp'ers naar sector

Bijna 30 procent van de beroepsbevolking was in 2014 werkzaam bij de overheid en in de zorg (zie bijlage I.16). Net geen kwart werkte in de handel, het vervoer en de horeca. In de zakelijke dienstverlening was 12 procent van de beroepsbevolking werkzaam. De meeste zzp'ers werkten in de zakelijke dienstverlening: van de zzp'ers was 22 procent werkzaam in deze sector. Naast de zakelijke dienstverlening werkten ook relatief veel zzp'ers in cultuur, recreatie en overige diensten, de bouwnijverheid, landbouw, bosbouw en visserij en informatie en communicatie.

De sector zakelijke dienstverlening kende vooral in de provincies Utrecht en Noord- en Zuid-Holland een oververtegenwoordiging van zzp'ers. Het aandeel zzp'ers was hoger dan het aandeel 'zakelijke' zzp'ers in Nederland en het aandeel zakelijke dienstverleners binnen de werkzame beroepsbevolking van de provincie. Ook de sector informatie en communicatie kende een oververtegenwoordiging van zzp'ers in Utrecht en Noord- en Zuid-Holland. In beide sectoren was een relatief groot deel van de zzp'ers hoog opgeleid en werkzaam op een hoog beroepsniveau.

Zzp'ers in de provincies Friesland, Drenthe, Flevoland, Zeeland en Noord-Brabant waren relatief gezien in overtal in de bouwnijverheid. In de provincies Groningen, Utrecht, Noord-Holland en Limburg waren er relatief veel zzp'ers werkzaam in de sector cultuur, recreatie en overige diensten.

Ongeveer 2 procent van de Nederlandse beroepsbevolking en 7 procent van de zzp'ers was werkzaam in de landbouw, bosbouw en visserij. In de provincies Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Flevoland, Gelderland, Zeeland en Noord-Brabant waren relatief veel zzp'ers werkzaam in de landbouw, bosbouw of visserij.

6.5 Conclusie

Terwijl de groei van het aantal werkzame beroepsbevolking in Nederland vanaf 2008 in alle provincies stagneerde, bleef het aantal zzp'ers in alle provincies groeien. Hierdoor vormden zzp'ers een steeds groter deel van de werkzame beroepsbevolking. In 2003 was in Nederland 1 op de 12 werkzame personen zzp'er, in 2014 was dat 1 op de 8. Sommige provincies zaten daar net boven, andere er net onder.

De meeste werkzame personen en zzp'ers woonden in 2014 in het westen van het land en dan met name Noord- en Zuid-Holland en Utrecht. In het noorden van het land, Flevoland en Zeeland woonden de minste zzp'ers.

Niet alleen in aantallen (en aandelen) waren verschillen zichtbaar tussen de provincies maar ook in samenstelling. Zzp'ers waren hoger opgeleid ten opzichte van de werkzame beroepsbevolking en kenden ook een hoger beroepsniveau. Dat gold zeker voor de westelijke provincies waar veel zzp'ers werkzaam waren in de zakelijke dienstverlening en eigen arbeid aanboden. Ook de sector informatie en communicatie kende relatief veel zzp'ers in Noord- en Zuid-Holland en Utrecht.

Zzp'ers waren verder sterk oververtegenwoordigd in de landbouw, bosbouw en visserij. Dat gold vooral voor de provincies Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Flevoland, Gelderland, Zeeland en Noord-Brabant. In de drie westelijke provincies Utrecht, Noord- en Zuid-Holland en het aangrenzende Flevoland werkten relatief veel zzp'ers in creatieve en taalkundige en pedagogische en ICT beroepen. Zzp'ers in technische beroepen waren vooral in de drie zuidelijke provincies oververtegenwoordigd, in het oosten (Drenthe en Overijssel) commerciële en dienstverlenende beroepen.

Bijlagen

I Tabellen

I.1 Regionale economische groei

COROP-gebied	2011	2012	2013**	2014*
	% volumemutaties			
Oost-Groningen	9,9	-2,3	0,4	1,6
Delfzijl en omgeving	9,2	-5,9	-9,6	2,4
Overig Groningen	-4,9	0,0	5,1	-10,4
Noord-Friesland	3,1	-3,4	-1,1	-2,5
Zuidwest-Friesland	-0,9	-1,6	-2,2	17,7
Zuidoost-Friesland	6,8	-1,6	-1,2	-4,1
Noord-Drenthe	-0,3	-0,6	-1,6	1,1
Zuidoost-Drenthe	0,0	-1,5	2,3	0,4
Zuidwest-Drenthe	4,8	-2,7	2,9	0,7
Noord-Overijssel	4,0	-2,5	-0,8	1,2
Zuidwest-Overijssel	1,2	-5,1	0,2	1,5
Twente	3,3	-3,5	-2,1	1,6
Flevoland	2,0	-1,0	-1,5	2,2
Almere	1,4	-1,3	-1,9	1,9
Flevoland-Midden	1,5	0,2	-1,6	2,5
Noordoostpolder en Urk	5,4	-2,5	0,2	3,0
Veluwe	5,4	-3,0	-0,2	1,5
Achterhoek	3,4	-3,5	-2,5	1,5
Arnhem/Nijmegen	3,0	-1,9	-1,3	1,2
Zuidwest-Gelderland	0,2	-2,6	-0,1	2,6
Utrecht	0,9	-1,3	-0,2	2,0
Utrecht-West	-11,4	-2,9	-1,8	2,2
Stadsgewest Amersfoort	0,9	-2,4	-2,1	1,8
Stadsgewest Utrecht	2,8	-0,8	0,5	2,1
Zuidoost-Utrecht	-1,5	-0,6	0,3	2,1
Kop van Noord-Holland	1,2	-0,3	1,3	1,5
Alkmaar en omgeving	2,3	-1,6	-1,4	0,8
IJmond	-1,1	-1,6	2,3	2,2
Agglomeratie Haarlem	0,7	-4,7	0,0	1,8
Zaanstreek	2,4	-1,5	1,2	1,5
Groot-Amsterdam	3,8	0,1	0,5	1,5
Amsterdam	3,9	0,0	1,3	1,2
Overig Agglomeratie Amsterdam	3,2	-4,5	-1,3	2,5
Edam-Volendam en omgeving	0,3	-4,1	1,0	2,1
Haarlemmermeer en omgeving	4,3	3,0	-1,3	2,1
Het Gooi en Vechtstreek	-0,3	-2,4	-0,9	2,0
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	2,0	0,8	1,2	1,8
Agglomeratie 's-Gravenhage	-2,9	-1,1	-2,4	1,5
Aggl. 's-Gravenhage excl. Zoetermeer	-3,1	-1,1	-2,1	1,5
Zoetermeer	-1,6	-0,8	-4,6	2,0
Delft en Westland	2,1	0,1	0,8	2,9
Oost-Zuid-Holland	-0,7	-2,4	-1,4	2,1
Groot-Rijnmond	-0,3	1,2	-1,4	1,6
Rijnmond	-0,5	1,1	-1,6	1,5
Overig Groot-Rijnmond	2,9	2,7	0,7	1,8
Zuidoost-Zuid-Holland	1,4	-1,9	-0,5	1,8
Drechtsteden	2,0	-1,7	-1,6	1,7
Overig Zuidoost-Zuid-Holland	0,3	-2,1	1,5	2,0
Zeeuwsch-Vlaanderen	4,0	-1,4	-1,1	-0,4
Overig Zeeland	-0,4	-2,0	-2,4	1,2
West-Noord-Brabant	3,9	-1,0	-1,7	1,7
Midden-Noord-Brabant	2,8	-3,0	-1,3	1,6
Noordoost-Noord-Brabant	2,1	2,6	-1,2	2,0
Stadsgewest 's-Hertogenbosch	-0,7	-0,6	-1,2	1,8
Overig Noordoost-Noord-Brabant	5,2	6,0	-1,3	2,2
Zuidoost-Noord-Brabant	4,7	-1,4	-0,6	2,2
Noord-Limburg	3,3	0,4	-0,5	2,0
Midden-Limburg	2,5	-2,9	-0,5	1,5
Zuid-Limburg	1,7	-1,8	-0,9	1,0

Bron: CBS, regionale rekeningen.

I.2 Regionale economische groei

	2011	2012	2013**	2014*
	% volumemutatie			
Totaal Nederland	1,7	-1,1	-0,5	1,0
Groningen	-2,9	-0,5	4,1	-8,8
Friesland	3,8	-2,6	-1,3	-0,4
Drenthe	1,2	-1,5	1,0	0,7
Overijssel	3,3	-3,4	-1,4	1,4
Flevoland	2,0	-1,0	-1,5	2,2
Gelderland	3,6	-2,6	-1,0	1,5
Utrecht	0,9	-1,3	-0,2	2,0
Noord-Holland	2,8	-0,6	0,4	1,6
Zuid-Holland	-0,4	0,0	-1,2	1,7
Zeeland	0,9	-1,8	-2,0	0,7
Noord-Brabant	3,5	-0,6	-1,2	1,9
Limburg	2,2	-1,5	-0,7	1,4
Exclusief delfstoffenwinning				
Groningen	1,7	-1,8	-1,2	1,7
Friesland	3,6	-2,7	-2,0	0,3
Drenthe	1,1	-1,4	0,5	0,9

Bron: CBS, regionale rekeningen.

I.3 Bruto binnenlands product per inwoner

	2010	2011	2012	2013**	2014*
	1 000 euro				
Totaal Nederland	38,0	38,5	38,5	38,7	39,4
Groningen	49,4	50,9	54,3	56,3	49,1
Friesland	26,8	28,0	27,9	28,0	28,0
Drenthe	26,5	27,1	27,1	27,9	28,2
Overijssel	31,0	31,9	31,1	31,2	32,0
Flevoland	29,6	29,7	29,4	29,3	30,2
Gelderland	31,7	32,7	32,1	32,2	33,1
Utrecht	45,7	45,6	45,4	45,4	46,7
Noord-Holland	46,6	46,8	46,8	47,5	48,8
Zuid-Holland	38,9	38,5	38,7	38,6	39,7
Zeeland	29,3	30,0	29,7	29,5	30,0
Noord-Brabant	38,1	39,2	39,1	39,3	40,5
Limburg	30,9	31,7	31,3	31,7	32,7
Exclusief delfstoffenwinning					
Groningen	29,3	29,7	29,5	29,6	30,2
Friesland	25,5	26,4	26,1	26,1	26,5
Drenthe	25,3	25,6	25,6	26,2	26,7

Bron: CBS, Regionale rekeningen.

I.4 Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)¹⁾

	2010	2011	2012	2013**	2014*
	mld euro				
Totaal Nederland	567,8	579,6	583,8	586,7	596,7
Groningen	25,6	26,6	28,6	29,5	25,7
Friesland	15,6	16,3	16,3	16,3	16,3
Drenthe	11,7	12,0	12,0	12,3	12,4
Overijssel	31,5	32,7	32,0	32,0	32,9
Flevoland	10,4	10,5	10,6	10,6	10,8
Gelderland	57,0	59,2	58,5	58,6	60,1
Utrecht	50,3	50,7	51,0	51,2	52,6
Noord-Holland	112,4	114,1	115,1	117,0	120,1
Zuid-Holland	123,1	122,9	124,6	124,1	127,6
Zeeland	10,0	10,3	10,2	10,1	10,3
Noord-Brabant	83,9	86,9	87,3	87,6	90,3
Limburg	31,2	32,1	31,8	32,0	33,0
Exclusief delfstoffenwinning					
Groningen	15,2	15,6	15,5	15,5	15,9
Friesland	14,8	15,4	15,3	15,2	15,4
Drenthe	11,2	11,3	11,3	11,6	11,8

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Vanwege de Extra-regio kan het voorkomen dat het weergegeven cijfer van de totale economie niet overeenstemt met de som van de provincies.

I.5 Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen), 2014*¹⁾

	Landbouw	Nijverheid	Commerciële dienstverlening	Niet-commerciële dienstverlening	Alle economische activiteiten
	mld euro				
Totaal Nederland	10,9	126,5	310,7	148,5	596,7
Groningen	0,4	13,5	6,2	5,7	25,7
Friesland	0,5	4,1	6,9	4,7	16,3
Drenthe	0,4	3,3	5,0	3,7	12,4
Overijssel	0,7	8,6	14,4	9,2	32,9
Flevoland	0,4	1,4	6,2	2,8	10,8
Gelderland	1,3	12,4	29,1	17,2	60,1
Utrecht	0,3	6,5	31,5	14,3	52,6
Noord-Holland	0,9	14,1	79,0	26,1	120,1
Zuid-Holland	2,6	21,5	69,5	34,1	127,6
Zeeland	0,5	3,0	4,4	2,5	10,3
Noord-Brabant	2,1	25,9	43,4	18,9	90,3
Limburg	0,9	8,2	15,1	8,8	33,0
Exclusief delfstoffenwinning					
Groningen	0,4	3,6	6,2	5,7	15,9
Friesland	0,5	3,3	6,9	4,7	15,4
Drenthe	0,4	2,6	5,0	3,7	11,8

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Vanwege de Extra-regio kan het voorkomen dat het weergegeven cijfer van de totale economie niet overeenstemt met de som van de provincies.

I.6 Totale investeringen in vaste activa¹⁾

	2010	2011	2012	2013*
	mln euro			
Totaal Nederland	128 114	133 730	124 775	119 782
Groningen	3 751	3 511	3 450	5 456
Friesland	3 795	3 611	3 703	3 101
Drenthe	2 619	2 463	2 687	2 259
Overijssel	6 916	7 909	7 065	6 259
Flevoland	4 900	4 036	4 614	3 110
Gelderland	13 385	15 118	13 618	12 707
Utrecht	11 504	11 953	10 381	10 665
Noord-Holland	22 158	22 057	20 694	20 293
Zuid-Holland	30 245	30 554	27 492	26 086
Zeeland	2 918	3 295	2 932	2 731
Noord-Brabant	18 573	19 796	18 562	18 560
Limburg	6 320	6 926	6 932	6 708

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Vanwege de Extra-regio kan het voorkomen dat het weergegeven cijfer van de totale economie niet overeenstemt met de som van de provincies.

I.7 Investeringen in vaste activa naar type, 2013*

	Woningen	Bedrijfs gebouwen	GWV werken	Vervoer middelen	Machines en installaties	Computer-programma-tuur en data-banken	Onderzoek en ontwik-keling	Overige inves-teringen	Totaal
	%								
Totaal Nederland	16,5	15,1	13,1	8,5	13,3	12,9	9,5	11,1	100
Groningen	7,5	8,6	18,3	6,8	39,6	7,1	5,6	6,6	100
Friesland	21,7	14,2	9,6	7,4	13,1	12,9	10,0	11,1	100
Drenthe	15,8	11,8	15,1	6,7	15,4	13,2	9,2	12,9	100
Overijssel	19,7	15,9	12,5	7,0	11,5	12,8	10,2	10,4	100
Flevoland	14,4	12,2	5,2	36,3	7,7	8,8	6,7	8,7	100
Gelderland	22,7	16,0	14,6	4,9	10,1	12,2	9,6	9,8	100
Utrecht	13,8	15,6	16,6	10,9	8,0	14,5	8,0	12,6	100
Noord-Holland	16,3	15,5	8,2	8,2	10,7	16,9	10,3	13,9	100
Zuid-Holland	14,6	14,3	16,1	8,9	12,0	13,4	9,3	11,4	100
Zeeland	20,2	12,0	8,2	9,6	24,7	8,7	6,7	9,9	100
Noord-Brabant	19,7	16,5	11,0	8,1	12,8	11,6	11,7	8,8	100
Limburg	14,1	24,0	8,2	4,7	15,4	11,9	11,9	10,0	100

Bron: CBS, regionale rekeningen.

I.8 Investerings in vaste activa naar bedrijfstak, 2013*¹⁾

	Land- bouw, bos- bouw en visserij	Delf- stoffen- winning	Indus- trie	Energie	Water- bedrij- ven en afval- beheer	Bouw- nijver- heid	Handel, vervoer en horeca	Informa- tie en commer- ciële dienst- verle- ning	Finan- ciële dienst- verle- ning	Verhuur en handel van onroer- rend goed	Zake- lijke dienst- verle- ning	Over- heid en zorg	Cultuur, recre- atie, overige diensten	Totaal
Totaal Nederland	5 133	2 583	1 2506	5 522	984	2 287	14 896	4 416	4 184	25 374	10 757	29 249	1 891	119 782
Groningen	189	125	386	2 362	23	44	499	119	55	456	175	966	57	5 456
Friesland	273	3	309	42	36	59	360	52	110	736	207	854	59	3 101
Drenthe	167	91	308	16	46	46	236	29	67	412	148	659	34	2 259
Overijssel	434	10	832	70	88	148	751	145	179	1 391	360	1 766	84	6 259
Flevoland	219	-	146	44	10	40	334	77	35	514	1 161	492	38	3 110
Gelderland	753	13	1 120	774	108	221	1 253	269	362	3 433	870	3 327	203	12 707
Utrecht	155	147	476	192	47	213	1 130	723	729	2 107	1 349	3 192	206	10 665
Noord- Holland	346	105	1 720	870	170	246	3 002	1 335	1 132	4 916	1 926	4 118	407	20 293
Zuid-Holland	671	290	2 339	518	187	808	4 054	1 038	692	5 075	2 446	7 513	453	26 086
Zeeland	221	1	474	160	19	63	550	26	44	577	97	471	30	2 731
Noord- Brabant	1 243	5	3 248	335	185	315	1 906	397	592	4 275	1 672	4 159	228	18 560
Limburg	462	11	1 149	138	66	84	823	205	187	1 481	346	1 666	91	6 708

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Vanwege de Extra-regio kan het voorkomen dat het weergegeven cijfer van de totale economie niet overeenstemt met de som van de provincies.

I.9 Arbeidsvolume werknemers in arbeidsjaren¹⁾

	2010	2011	2012	2013**	2014*
Totaal Nederland	5 955,3	5 958,2	5 900,9	5 810,7	5 775,2
Groningen	176,4	177,8	175,9	173,6	172,6
Friesland	174,4	174,5	169,1	166,5	165,0
Drenthe	137,7	137,8	136,1	134,1	133,1
Overijssel	369,2	373,3	365,7	359,4	356,5
Flevoland	110,4	109,7	109,2	107,6	638,8
Gelderland	659,7	664,3	654,2	643,8	517,4
Utrecht	534,3	531,0	529,7	520,7	1 094,0
Noord-Holland	1 104,1	1 115,8	1 116,5	1 099,5	1 261,2
Zuid-Holland	1 324,1	1 301,9	1 287,8	1 268,7	1 04,5
Zeeland	108,4	109,6	106,7	105,2	868,1
Noord-Brabant	892,9	896,4	886,3	872,7	350,3
Limburg	356,7	359,2	357,0	352,0	106,9

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Vanwege de Extra-regio kan het voorkomen dat het weergegeven cijfer van de totale economie niet overeenstemt met de som van de provincies.

I.10 Arbeidsvolume werkzame personen in arbeidsjaren¹⁾

	2010	2011	2012	2013**	2014*
	1 000 arbeidsjaren				
Totaal Nederland	7055,8	7098,6	7055,1	6997,9	6977,0
Groningen	213,4	216,2	214,5	213,3	212,8
Friesland	224,0	225,9	220,8	219,3	218,3
Drenthe	171,4	172,4	170,9	169,8	169,1
Overijssel	441,9	448,2	441,5	437,1	434,8
Flevoland	135,5	136,1	135,6	134,7	134,3
Gelderland	792,6	801,4	793,1	786,5	783,2
Utrecht	614,6	614,8	615,2	609,4	607,3
Noord-Holland	1298,6	1318,8	1322,6	1312,7	1310,4
Zuid-Holland	1533,6	1520,8	1509,4	1496,7	1492,2
Zeeland	136,8	138,4	136,1	135,1	134,7
Noord-Brabant	1060,2	1068,1	1060,2	1051,3	1048,8
Limburg	426,1	430,7	428,4	425,3	424,4

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Vanwege de Extra-regio kan het voorkomen dat het weergegeven cijfer van de totale economie niet overeenstemt met de som van de provincies.

I.11 Arbeidsvolume in gewerkte uren van werkzame personen¹⁾

	2010	2011	2012	2013**	2014*
	1 000 arbeidsjaren				
Totaal Nederland	12476,5	12594,3	12486,5	12383,9	12405,8
Groningen	386,2	389,8	383,8	381,3	382,3
Friesland	425,0	430,7	423,5	420,1	420,0
Drenthe	315,8	315,9	313,9	311,9	312,3
Overijssel	810,2	823,3	812,5	804,6	804,1
Flevoland	247,1	247,8	250,9	249,0	249,4
Gelderland	1440,8	1458,9	1443,6	1431,1	1431,8
Utrecht	1042,7	1044,7	1040,7	1030,5	1032,7
Noord-Holland	2197,8	2236,3	2221,3	2204,0	2211,1
Zuid-Holland	2648,3	2645,7	2624,0	2602,6	2607,6
Zeeland	254,5	258,3	256,1	254,2	254,2
Noord-Brabant	1909,5	1931,2	1916,5	1900,7	1904,3
Limburg	787,5	800,5	788,8	782,9	784,7

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Vanwege de Extra-regio kan het voorkomen dat het weergegeven cijfer van de totale economie niet overeenstemt met de som van de provincies.

I.12 Toegevoegde waarde uit export naar regio, 2013*

	Toegevoegde waarde uit export			Toegevoegde waarde regionale rekeningen
	goederen	diensten	totaal	
	x 1 milj. euro			
COROP-gebied				
Oost-Groningen	656	199	855	2677
Delfzijl en omgeving	334	215	549	1126
Overig Groningen	11 692	2 586	14 278	25 725
Noord-Friesland	2 003	811	2 814	8 753
Zuidwest-Friesland	532	196	728	2 137
Zuidoost-Friesland	1 348	555	1 903	5 421
Noord-Drenthe	890	399	1 289	4 620
Zuidoost-Drenthe	1 359	382	1 741	4 167
Zuidwest-Drenthe	771	291	1 062	3 509
Noord-Overijssel	2 259	1 021	3 280	11 068
Zuidwest-Overijssel	883	397	1 280	4 056
Twente	4 183	1 515	5 698	16 894
Veluwe	4 140	2 044	6 184	20 674
Achterhoek	2 392	821	3 213	9 433
Arnhem/Nijmegen	4 019	2 143	6 162	21 745
Zuidwest-Gelderland	1 743	842	2 585	6 753
Utrecht-West	897	438	1 335	3 740
Stadsgewest Amersfoort	1 977	1 403	3 380	10 540
Stadsgewest Utrecht	4 869	4 426	9 295	32 931
Zuidoost-Utrecht	808	427	1 235	3 975
Kop van Noord-Holland	1 932	775	2 707	8 646
Alkmaar en omgeving	1 159	614	1 773	6 387
IJmond	1 589	501	2 090	5 157
Agglomeratie Haarlem	886	619	1 505	5 771
Zaanstreek	1 075	403	1 478	4 079
Amsterdam	8 372	8 052	16 424	52 681
Overig Agglomeratie Amsterdam	1 216	921	2 137	6 192
Edam-Volendam en omgeving	560	264	824	2 807
Haarlemmermeer en omgeving	3 964	3 957	7 921	16 693
Het Gooi en Vechtstreek	1 735	1 085	2 820	8 571
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	2 575	1 267	3 842	12 391
Aggl. 's-Gravenhage excl. Zoetermeer	3 242	3 068	6 310	26 305
Zoetermeer	671	432	1 103	3 693
Delft en Westland	2 200	863	3 063	8 197
Oost-Zuid-Holland	1 859	870	2 729	8 305
Rijnmond	10 760	6 812	17 572	48 464
Overig Groot-Rijnmond	1 249	501	1 750	4 557
Drechtsteden	1 751	1 004	2 755	7 790
Overig Zuidoost-Zuid-Holland	1 193	514	1 707	4 430
Zeeuwsch-Vlaanderen	1 181	364	1 545	3 242
Overig Zeeland	1 668	652	2 320	6 898
West-Noord-Brabant	6 364	2 443	8 807	22 270
Midden-Noord-Brabant	3 141	1 320	4 461	13 257
Stadsgewest 's-Hertogenbosch	2 253	1 345	3 598	11 485
Overig Noordoost-Noord-Brabant	3 848	1 025	4 873	11 349
Zuidoost-Noord-Brabant	8 386	3 222	11 608	29 234
Noord-Limburg	2 441	851	3 292	8 326
Midden-Limburg	1 595	565	2 160	6 347
Zuid-Limburg	3 798	1 754	5 552	17 350
Almere	993	706	1 699	5 236
Flevoland-Midden	835	347	1 182	3 758
Noordoostpolder en Urk	519	148	667	1 562
Nederland	132 765	68 375	201 140	581 374

Bron: CBS.

I.13 Aandeel van export in de toegevoegde waarde van de regio, 2013*

	Export		
	goederen	diensten	totaal
	%		
COROP-gebied			
Oost-Groningen	24,5	7,4	31,9
Delfzijl en omgeving	29,7	19,1	48,8
Overig Groningen	45,4	10,1	55,5
Noord-Friesland	22,9	9,3	32,2
Zuidwest-Friesland	24,9	9,2	34,1
Zuidoost-Friesland	24,9	10,2	35,1
Noord-Drenthe	19,3	8,6	27,9
Zuidoost-Drenthe	32,6	9,2	41,8
Zuidwest-Drenthe	22,0	8,3	30,3
Noord-Overijssel	20,4	9,2	29,6
Zuidwest-Overijssel	21,8	9,8	31,6
Twente	24,8	9,0	33,8
Veluwe	20,0	9,9	29,9
Achterhoek	25,4	8,7	34,1
Arnhem/Nijmegen	18,5	9,9	28,4
Zuidwest-Gelderland	25,8	12,5	38,3
Utrecht-West	24,0	11,7	35,7
Stadsgewest Amersfoort	18,8	13,3	32,1
Stadsgewest Utrecht	14,8	13,4	28,2
Zuidoost-Utrecht	20,3	10,7	31,0
Kop van Noord-Holland	22,3	9,0	31,3
Alkmaar en omgeving	18,2	9,6	27,8
IJmond	30,8	9,7	40,5
Agglomeratie Haarlem	15,4	10,7	26,1
Zaanstreek	26,4	9,9	36,3
Amsterdam	15,9	15,3	31,2
Overig Agglomeratie Amsterdam	19,6	14,9	34,5
Edam-Volendam en omgeving	20,0	9,4	29,4
Haarlemmermeer en omgeving	23,7	23,7	47,4
Het Gooi en Vechtstreek	20,2	12,7	32,9
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	20,8	10,2	31,0
Aggl. 's-Gravenhage excl. Zoetermeer	12,3	11,7	24,0
Zoetermeer	18,2	11,7	29,9
Delft en Westland	26,8	10,5	37,3
Oost-Zuid-Holland	22,4	10,5	32,9
Rijnmond	22,2	14,1	36,3
Overig Groot-Rijnmond	27,4	11,0	38,4
Drechtsteden	22,5	12,9	35,4
Overig Zuidoost-Zuid-Holland	26,9	11,6	38,5
Zeeuwsch-Vlaanderen	36,4	11,2	47,6
Overig Zeeland	24,2	9,5	33,7
West-Noord-Brabant	28,6	11,0	39,6
Midden-Noord-Brabant	23,7	10,0	33,7
Stadsgewest 's-Hertogenbosch	19,6	11,7	31,3
Overig Noordoost-Noord-Brabant	33,9	9,0	42,9
Zuidoost-Noord-Brabant	28,7	11,0	39,7
Noord-Limburg	29,3	10,2	39,5
Midden-Limburg	25,1	8,9	34,0
Zuid-Limburg	21,9	10,1	32,0
Almere	19,0	13,5	32,5
Flevoland-Midden	22,2	9,2	31,4
Noordoostpolder en Urk	33,2	9,5	42,7
Nederland	22,8	11,8	34,6

Bron: CBS.

I.14 Werkzame beroepsbevolking naar beroepsklasse, 2012-2014

	Bedrijfs- econo- mische en adminis- tratieve beroepen	Techni- sche beroe- pen	Zorg en welzijn beroe- pen	Commer- ciële beroe- pen	Dienst- verle- nende beroe- pen	Trans- port en logis- tiek beroe- pen	Peda- gogi- sche beroe- pen	Openbaar bestuur, veilig- heid en Mana- juridische gers beroepen	Crea- tieve en taal- Agrari- sche beroe- pen	ICT beroe- pen	kundige beroe- pen	Overig	Onbe- kend	
Totaal Nederland	%													
	18	15	13	11	9	7	7	7	4	4	2	2	0	1
Groningen	16	15	17	10	10	7	8	5	4	3	3	3	1	1
Friesland	15	18	14	11	9	8	7	5	3	2	2	4	0	1
Drenthe	15	18	16	11	10	8	6	6	4	2	1	3	0	1
Overijssel	16	17	15	11	9	7	8	6	3	3	2	3	0	1
Flevoland	18	13	12	12	8	8	7	7	5	5	2	3	0	1
Gelderland	17	16	15	11	9	7	7	6	4	3	2	3	0	1
Utrecht	20	12	14	11	8	6	8	7	4	5	4	1	0	1
Noord- Holland	19	12	12	12	9	6	7	8	5	4	4	2	0	1
Zuid-Holland	20	14	13	11	8	7	7	7	5	4	2	2	0	1
Zeeland	14	20	14	10	11	9	6	6	4	1	1	3	0	1
Noord- Brabant	18	17	12	11	9	7	6	6	3	3	2	3	0	1
Limburg	16	17	14	11	11	7	5	6	4	3	1	3	0	1

Bron: CBS, Enquête beroepsbevolking.

I.15 Zzp'ers naar beroepsklasse, 2012-2014

	Techni- sche beroe- pen	Bedrijfs- econo- mische en adminis- tratieve beroe- pen	Crea- tieve en taal- kundige beroe- pen	Zorg en welzijn beroe- pen	Commer- ciële beroe- pen	Dienst- verle- nende beroe- pen	Peda- gogi- sche beroe- pen	Agrari- sche beroe- pen	Mana- gers	ICT beroe- pen	Trans- port en logis- tiek beroe- pen	Openbaar bestuur, veilig- heid en juridische beroe- pen	Overig	Onbe- kend
Totaal Nederland	%													
	19	13	12	9	9	8	7	7	5	4	3	2	0	1
Groningen	16	11	14	9	10	9	7	11	4	3	4	2	1	1
Friesland	22	9	8	8	12	8	6	15	3	3	4	2	1	1
Drenthe	19	11	7	8	12	12	5	11	4	3	4	2	1	1
Overijssel	17	11	8	9	12	10	7	12	5	3	2	2	0	2
Flevoland	19	14	8	9	9	8	8	7	5	5	4	3	0	1
Gelderland	18	13	9	10	9	8	7	11	5	4	3	2	0	1
Utrecht	15	15	16	10	7	7	9	4	5	5	3	3	0	2
Noord- Holland	17	14	18	9	9	7	7	3	5	5	4	2	0	1
Zuid-Holland	19	14	11	9	8	7	8	4	5	5	4	3	0	2
Zeeland	21	10	6	11	10	12	5	13	5	1	6	2	0	0
Noord- Brabant	23	12	10	8	8	9	7	10	5	4	3	2	0	1
Limburg	20	10	8	12	11	12	6	7	5	2	3	2	0	2

Bron: CBS, Enquête beroepsbevolking.

I.16 Werkzame beroepsbevolking naar sector, 2012-2014

	Overheid en zorg	Handel, vervoer en horeca	Zakelijke dienstverlening	Nijverheid (geen bouw) en energie	Bouwnijverheid	Cultuur, recreatie, overige diensten	Informatie en communicatie	Financiële dienstverlening	Landbouw, bosbouw en visserij	Verhuur en handel van onroerend goed	Onbekend
Totaal Nederland	29	24	12	11	5	4	3	3	2	1	5
Groningen	34	20	11	12	5	4	3	2	2	1	5
Friesland	30	23	10	12	6	4	2	3	4	1	5
Drenthe	31	21	10	13	7	4	2	2	3	1	5
Overijssel	31	23	10	14	6	3	3	2	2	1	5
Flevoland	27	27	13	9	5	4	5	4	2	1	4
Gelderland	31	24	11	11	6	4	3	3	2	1	5
Utrecht	31	23	13	7	5	5	5	4	1	1	5
Noord-Holland	27	25	14	8	4	6	5	4	1	1	5
Zuid-Holland	30	23	13	8	5	5	3	3	2	1	5
Zeeland	28	25	8	16	6	4	1	2	3	1	5
Noord-Brabant	27	25	11	15	6	4	3	3	3	1	4
Limburg	29	25	10	15	5	4	2	2	3	1	5

Bron: CBS, Enquête beroepsbevolking.

I.17 Zzp'ers naar sector, 2012-2014

	Overheid en zorg	Handel, vervoer en horeca	Zakelijke dienstverlening	Nijverheid (geen bouw) en energie	Bouwnijverheid	Cultuur, recreatie, overige diensten	Informatie en communicatie	Financiële dienstverlening	Landbouw, bosbouw en visserij	Verhuur en handel van onroerend goed	Onbekend
Totaal Nederland	22	15	14	13	11	7	5	4	2	1	6
Groningen	19	17	14	14	8	11	5	5	1	1	6
Friesland	17	12	18	9	12	15	3	6	2	0	6
Drenthe	18	12	15	11	14	13	4	4	2	1	7
Overijssel	18	15	15	12	10	13	5	4	1	1	6
Flevoland	21	17	13	11	12	8	6	3	1	1	5
Gelderland	21	17	15	11	10	10	5	4	2	1	6
Utrecht	27	19	10	13	9	4	6	3	2	1	6
Noord-Holland	26	14	12	16	10	2	8	4	2	1	5
Zuid-Holland	23	16	14	12	11	5	6	4	2	1	6
Zeeland	14	16	19	12	13	13	1	4	1	1	5
Noord-Brabant	20	14	15	11	14	9	5	5	1	1	5
Limburg	17	16	20	14	10	7	2	5	1	2	5

Bron: CBS, Enquête beroepsbevolking.

II Indeling bedrijfstakken en -klassen, gebaseerd op de SBI 2008

Letter	Bedrijfsklassen	Bedrijfstakken	Vierdeling
A	Landbouw, bosbouw en visserij	A Landbouw, bosbouw en visserij	A Landbouw, bosbouw en visserij
B	Delfstoffenwinning	B Delfstoffenwinning	B-F Nijverheid
C	Industrie	C Industrie	
D	Energievoorziening	D Energievoorziening	
E	Waterbedrijven en afvalbeheer	E Waterbedrijven en afvalbeheer	
		B-E Nijverheid (geen bouw) en energie	
F	Bouwnijverheid	F Bouwnijverheid	
G	Handel	G-I Handel, vervoer en horeca	G-N Commerciële dienstverlening
H	Vervoer en opslag		
I	Horeca		
J	Informatie en communicatie	J Informatie en communicatie	
K	Financiële dienstverlening	K Financiële dienstverlening	
L	Verhuur van en handel in onroerend goed	L Verhuur van en handel in onroerend goed	
M	Specialistische zakelijke diensten	M-N Zakelijke dienstverlening	
N	Verhuur en overige zakelijke diensten		
O	Openbaar bestuur en overheidsdiensten	O-Q Overheid en zorg	O-U Niet-commerciële dienstverlening
P	Onderwijs		
Q	Gezondheids- en welzijnszorg		
R	Cultuur, sport en recreatie	R-U Cultuur, Recreatie, overige diensten	
S	Overige dienstverlening		
T	Huishoudens		
U	Extraterritoriale organisaties		

III Indeling van COROP-gebieden naar provincie en landsdeel

Nr.	COROP-gebied	Provincie	Landsdeel
0100	Oost-Groningen	Groningen	Noord
0200	Delfzijl e.o.		
0300	Overig Groningen		
0400	Noord-Friesland	Friesland	
0500	Zuidwest-Friesland		
0600	Zuidoost-Friesland		
0700	Noord-Drenthe	Drenthe	
0800	Zuidoost-Drenthe		
0900	Zuidwest-Drenthe		
1000	Noord-Overijssel	Overijssel	Oost
1100	Zuidwest-Overijssel		
1200	Twente		
4000	Flevoland	Flevoland	
4001	Almere		
4002	Flevoland-Midden		
4003	Noordoostpolder en Urk		
1300	Veluwe	Gelderland	
1400	Achterhoek		
1500	Agglomeraties Arnhem en Nijmegen		
1600	Zuidwest-Gelderland		
1700	Utrecht	Utrecht	West
1701	Utrecht-West		
1702	Stadsgewest Amersfoort		
1703	Stadsgewest Utrecht		
1704	Zuidoost-Utrecht		
1800	Kop van Noord-Holland	Noord-Holland	
1900	Alkmaar e.o.		
2000	IJmond		
2100	Agglomeratie Haarlem		
2200	Zaanstreek		
2300	Groot-Amsterdam		
2311	Amsterdam		
2321	Overig Agglomeratie Amsterdam		
2322	Edam-Volendam e.o.		
2323	Haarlemmermeer e.o.		
2400	Het Gooi en Vechtstreek		
2500	Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	Zuid-Holland	
2600	Agglomeratie 's-Gravenhage		
2601	Agglomeratie 's-Gravenhage excl. Zoetermeer		
2602	Zoetermeer		
2700	Delft en Westland		
2800	Oost-Zuid-Holland		
2900	Groot-Rijnmond		
2910	Rijnmond		
2920	Overig Groot-Rijnmond		
3000	Zuidoost-Zuid-Holland		
3001	Drechtsteden		
3002	Overig Zuidoost-Zuid-Holland		

Indeling van COROP-gebieden naar provincie en landsdeel (slot)

Nr.	COROP-gebied	Provincie	Landsdeel
3100	Zeeuwsch-Vlaanderen	Zeeland	
3200	Overig Zeeland		
3300	West-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuid
3400	Midden-Noord-Brabant		
3500	Noordoost-Noord-Brabant		
3510	Stadsgewest 's-Hertogenbosch		
3520	Overig Noordoost-Noord-Brabant		
3600	Zuidoost-Noord-Brabant		
3700	Noord-Limburg	Limburg	
3800	Midden-Limburg		
3900	Zuid-Limburg		

Begrippen

Arbeidsjaren

Een maatstaf voor het arbeidsvolume, die wordt berekend door alle banen (voltijd en deeltijd) om te rekenen naar voltijdbanen, ook wel voltijdequivalenten (vte) genoemd. Zo leveren twee halve banen (elk 0,5 vte) samen een arbeidsvolume van één arbeidsjaar op.

Arbeidsjaren werknemers

De hoeveelheid arbeid uitgevoerd door werknemers die in een bepaalde periode is ingezet. Werknemers zijn personen die in een bepaalde periode arbeid verrichten voor loon of salaris, in geld of in natura, op grond van een arbeidsovereenkomst voor een economische eenheid.

Arbeidsjaren zelfstandigen

De hoeveelheid arbeid uitgevoerd door zelfstandigen die in een bepaalde periode is ingezet. Zelfstandigen zijn personen die een inkomen ontvangen door voor eigen rekening of risico arbeid te verrichten in het bedrijf of het beroep dat zij zelfstandig uitoefenen. Ook meewerkende gezinsleden worden tot zelfstandigen gerekend, tenzij zij een arbeidsovereenkomst zijn aangegaan.

Bruto binnenlands product

Het bruto binnenlands product (bbp) tegen marktprijzen is het eindresultaat van de productieve activiteiten van de ingezeten productie-eenheden. Het is gelijk aan de toegevoegde waarde tegen basisprijzen van alle bedrijfsklassen aangevuld met enkele transacties die niet naar bedrijfsklassen worden verdeeld.

Bruto toegevoegde waarde

De bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen is gelijk aan het verschil tussen de productie in basisprijzen en het intermediair verbruik tegen aankooprijzen.

COROP-gebied

De naam COROP is afgeleid van de naam van een interdepartementale commissie die de betreffende regionale indeling van Nederland omstreeks 1970 heeft ontworpen. Voluit luidde de naam van deze commissie: Coördinatiecommissie Regionaal OnderzoeksProgramma.

Economische groei

De volumemutatie van het bruto binnenlands product tegen marktprijzen. Voor het bepalen van de regionale volumemutaties van de toegevoegde waarde, worden nationale volumemutaties per bedrijfsgroep toegepast op de regionale productiestructuren. Prijsontwikkelingen van de geproduceerde en verbruikte goederen en diensten in de verschillende regio's worden gelijk verondersteld.

Gewerkte uren

Het totale aantal uren dat werknemers en/of zelfstandigen gedurende de verslagperiode werkelijk hebben gewerkt. Niet-gewerkte uren wegens verlof of ziekte tellen dus niet mee.

De gewerkte uren van werknemers worden berekend door de betaalde uren (de overeengekomen uren plus de betaalde overuren) te vermeerderen met onbetaalde overuren en te verminderen met feitelijk niet gewerkte uren die betaald worden, zoals wegens ziekte verzuim, zwangerschaps- en bevallingsverlof, stakingen, weerverlet, ouderschapsverlof, kort verzuim. De gewerkte uren van de zelfstandigen worden rechtstreeks bepaald.

Gewerkte uren werknemers

De gewerkte uren van werknemers worden berekend door de betaalde uren (de overeengekomen uren plus de betaalde overuren) te vermeerderen met onbetaalde overuren en te verminderen met feitelijk niet gewerkte uren die betaald worden, zoals wegens ziekte verzuim, zwangerschaps- en bevallingsverlof, stakingen, weerverlet, ouderschapsverlof, kort verzuim.

Gewerkte uren zelfstandigen

Het aantal gewerkte uren dat zelfstandigen gedurende de verslagperiode werkelijk hebben gewerkt. Niet-gewerkte uren wegens verlof of ziekte tellen dus niet mee. De gewerkte uren van de zelfstandigen worden rechtstreeks bepaald.

Grote steden (G4)

In deze publicatie zijn de grote steden gedefinieerd als kerngemeente plus omliggend gebied. Amsterdam betreft COROP-gebied Groot-Amsterdam, Rotterdam betreft COROP-subgebied Rijnmond, Den Haag omvat COROP-gebied Agglomeratie 's-Gravenhage en Utrecht ten slotte omvat COROP-plusgebied stadsgewest Utrecht.

Investerings in vaste activa

Investerings in vaste activa zijn uitgaven voor geproduceerde materiële of immateriële activa die langer dan een jaar in het productieproces worden gebruikt.

Investeringsquote

Bruto kapitaalinvesteringen in vaste activa in een bedrijfstak als percentage van de bruto toegevoegde waarde van de bedrijfstak. Het betreft hier niet alleen de investeringen door ondernemingen maar door alle sectoren van uitvoering (publieke en private partijen).

Randstad

In deze publicatie wordt onder de Randstad verstaan: de provincie Zuid-Holland; de provincie Noord-Holland; de provincie Utrecht; provincie Flevoland.

Recessie

De toestand waarin de economie verkeert wanneer het volume van het bruto binnenlands product (na correctie voor seizoeninvloeden) twee opeenvolgende kwartalen krimpt.

Werkzame personen

Alle personen die één of meerdere banen hebben als werknemer en/of zelfstandige bij een in Nederland gevestigde economische eenheid.

Tot de werkzame personen behoren alle personen die betaalde arbeid verrichten, ook al is het maar voor één of enkele uren per week, ook als zij:

- arbeid verrichten die op zichzelf genomen legaal is, maar waarvan de beloning aan de registratie door de fiscus of sociale zekerheidsautoriteiten wordt onttrokken ('zwarte arbeid');
- tijdelijk geen arbeid verrichten, maar wel doorbetaald krijgen (bijvoorbeeld bij ziekte of vorstverlet);
- tijdelijk onbetaald verlof hebben opgenomen.

Werkzame personen kunnen worden onderscheiden in werknemers en zelfstandigen.

Ze kunnen woonachtig zijn in Nederland maar ook in het buitenland. In deze tabel wordt het gemiddeld aantal werkzame personen over de verslagperiode gegeven.

Werknemers

Werknemers zijn personen die in een bepaalde periode arbeid verrichten voor loon of salaris, in geld of in natura, op grond van een arbeidsovereenkomst voor een economische eenheid.

Zelfstandigen

Zelfstandigen zijn personen die een inkomen ontvangen door voor eigen rekening of risico arbeid te verrichten in het bedrijf of het beroep dat zij zelfstandig uitoefenen.

Ook meewerkende gezinsleden worden tot zelfstandigen gerekend, tenzij zij een arbeidsovereenkomst zijn aangegaan.

Technische toelichting

Inleiding

Regionale rekeningen geven een kwantitatieve beschrijving van het economisch proces van regio's binnen een land en sluiten aan op de nationale rekeningen. De nadruk in de regionale rekeningen ligt op de productie en inkomensvorming. Theoretisch kunnen de nationale rekeningen beschouwd worden als de sommatie van de regionale rekeningen. De productie in een land wordt immers voortgebracht door bedrijven en instellingen in de verschillende regio's, de zogenoemde 'ingezeten eenheden'. In de Nederlandse praktijk worden echter eerst de nationale rekeningen samengesteld en worden vervolgens de regionale cijfers hiervan afgeleid.

Bij het samenstellen van de regionale rekeningen worden dezelfde concepten en definities gehanteerd als bij de nationale rekeningen. Voor beide wordt aangesloten op de internationale richtlijnen van het System of National Accounts 2008 (SNA 2008) en het Europees systeem van nationale en regionale rekeningen 2010 (ESR 2010). Hierdoor zijn de uitkomsten van de regionale rekeningen zowel binnen Nederland als internationaal vergelijkbaar. Eén van belangrijkste gebruikers van deze cijfers is de Europese Unie ten behoeve van het regionaal beleid. Het regionale bruto binnenlands product (bbp) per inwoner is één van de criteria voor het toekennen van uitkeringen in het kader van de Europese structuurfondsen.

Regio's

Het Nederlandse deel van het continentaal plat in de Noordzee en de Nederlandse ambassades in het buitenland vallen onder het economisch gebied van Nederland. De activiteiten in deze gebieden maken deel uit van de Nederlandse economie maar zij worden niet aan de provincies toegekend. Voor dit doel is de zogenoemde Extra-regio gecreëerd. De som van de provinciecijfers stemt hierdoor niet overeen met het nationale rekeningencijfer. In de tabellen met provinciecijfers in deze publicatie is de Extra-regio weggelaten.

In de regionale rekeningen wordt de actuele regionale indeling gehanteerd. Bij grenswijzigingen door bijvoorbeeld gemeentelijke herindelingen ontstaan, meestal beperkte, breuken. Bij grotere breuken worden volgtijdelijk vergelijkbare reeksen samengesteld.

Methoden

Er zijn grofweg twee methoden om regionale rekeningen samen te stellen: bottom-up en top-down. Bij de bottom-up methode worden gegevens over in de regio gevestigde eenheden opgeteld tot een regionaal cijfer. De som van alle regionale cijfers moet overeenkomen met het nationale cijfer. Bij de top-down methode wordt het nationale aggregaat verdeeld met een verdeelsleutel. Meestal wordt hiervoor informatie over de beloning van arbeid of de inzet van arbeid gebruikt. Bij gebruik van de bottom-up methode staan gegevens van individuele eenheden uit de productiestatistieken centraal. Wanneer een eenheid vestigingen in verschillende regio's omvat dan wordt de informatie van deze eenheid toegedeeld aan de betreffende regio's, meestal op basis van de beloning of de aantallen banen van werknemers.

Voor een deel van de economie zijn geen goede gegevens van de individuele eenheden beschikbaar. Hiervoor wordt dus teruggerepen op de top-down methode. Omdat de regionale inzet van arbeid bij deze methode cruciaal is, dienen afgeleide cijfers over regionale arbeidsproductiviteit (bruto toegevoegde waarde per arbeidsjaar) met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

Kerncijfers Regionale rekeningen

In de regionale rekeningen worden de volumemutaties anders berekend dan in de nationale rekeningen. In de regionale rekeningen worden de berekeningen uitgevoerd op bedrijfsklasseniveau en niet zoals in de nationale rekeningen op het niveau van goederen en diensten. Verder worden in de regionale rekeningen de gegevens eerst in lopende prijzen samengesteld terwijl dit in de nationale rekeningen simultaan in lopende prijzen en in prijzen van het voorafgaande jaar gebeurt. Nadat in de regionale rekeningen de cijfers in lopende prijzen zijn bepaald worden deze gedeïflecteerd om te komen tot de volumemutaties. Er zijn bij het CBS geen gegevens over regionale prijsontwikkelingen per bedrijfstak beschikbaar. Daarom worden de regionale uitkomsten van de productie en het intermediair verbruik, en dus van de toegevoegde waarde, per bedrijfsklasse gedeïflecteerd met nationale deflatoren. Overigens wordt voor de landbouw en de aardolie- en aardgaswinning wel gebruikgemaakt van regionale verdelingen van de geproduceerde goederen.

Voor de meest recente voorlopige jaren zijn geen ramingen van het regionale bbp in lopende prijzen beschikbaar. De economische groei naar regio wordt voor die jaren gebaseerd op de productiestructuur van het voorgaande jaar en de nationale ontwikkelingen per bedrijfsklasse. Voor enkele bedrijfsklassen (landbouw, aardolie- en aardgaswinning, verhuur van en handel in onroerend goed) worden wel regionale gegevens ingezet. Verder worden voor enkele (verzorgende) bedrijfsklassen cijfers over de bevolkingsgroei meegenomen. Alle voorlopige cijfers kunnen onderhevig zijn aan bijstellingen, maar door de gehanteerde methode geldt dit in hoge mate voor de economische groeicijfers naar regio van het meest recente jaar.

Het bbp is de som van de toegevoegde waarde tegen basisprijzen per bedrijfstak en het saldo van de productgebonden belastingen en subsidies. Deze laatste post is niet volledig toe te wijzen aan de verschillende bedrijfstakken. Basis voor het regionaliseren zijn juist de cijfers over de toegevoegde waarde per bedrijfsklasse. Conform internationale afspraken worden de productgebonden belastingen en subsidies verdeeld over de regio's overeenkomstig de totale toegevoegde waarde tegen basisprijzen om tot het bbp tegen marktprijzen per regio te komen.

Revisiestrategie

De regionale rekeningen sluiten aan op de nationale rekeningen, niet alleen qua concepten en definities, maar ook wat betreft de revisiestrategie. Eens in de 5 à 10 jaar worden bij een revisie de niveaus opnieuw bepaald en tussen revisies worden de jaar-op-jaar veranderingen zo juist mogelijk weergegeven. Conceptuele wijzigingen, nieuwe of gewijzigde bronnen en eventuele correcties worden pas bij de periodieke revisies doorgevoerd. Om de vergelijkbaarheid in de tijd te behouden worden dan ook de cijfers over eerdere jaren aangepast.

De nationale rekeningen en de regionale rekeningen zijn recentelijk onderworpen aan een ingrijpende revisie. Deze is ingegeven door de eis om aan te sluiten bij nieuwe Europese richtlijnen, het Europees Systeem van Rekeningen (ESR) 2010. Ook is de revisie aangegrepen om nieuwe brongegevens in te zetten als basis voor de ramingen. De gegevens in deze publicatie sluiten aan op het nieuwe ESR.

Meer informatie op www.cbs.nl

Publicaties

De regionale economie 2013

Een beeld van de regionale economie 1995-2005

Regionale investeringen in vaste activa 1995-2006

Nationale Rekeningen 2014

De Nederlandse economie 2014

Het dossier Nederland regionaal, te vinden op www.cbs.nl (thema's/dossiers/Nederland regionaal), bevat naast informatie over de regionale rekeningen een schat aan informatie over overige regionale gegevens, gerangschikt op thema. In het domein Nederland regionaal zijn in pdf-formaat de publicaties van de regionale rekeningen opgenomen. De meest recente zijn 'de regionale economie 2012', 'regionale investeringen in vaste activa 1995-2006' en 'een beeld van de regionale economie 1995-2005'. Alle tabellen van de regionale rekeningen staan in de elektronische database StatLine (Thema's/macro-economie/Regionale rekeningen).

Medewerkers

Edgar Angus

Rita Bhageloe-Datadin

Jeanet Exel

Gusta van Gessel

Ilham Malkaoui

Paul Mangoenkarso

Nico Mens

Mark Ramaekers

Michel Walthouwer